

Ensisaaja ja toissijaissaaja rajoitetussa omistusoikeustestamentissa

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Perhe- ja jäämistöoikeus
Pro gradu -tutkielma
2020
Liina Julin
Ohjaaja: Tuulikki Mikkola

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Ensisaaja ja toissijaissaaja rajoitetussa omistusoikeustestamentissa

Tekijä: Liina Julin

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, Perhe- ja jäämistöoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XII + 62

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkastellaan toissijaismääräystä testamenttioikeuden ja jäämistösuunnittelun osana testamentin tekijän, ensisaajan ja toissijaissaajan kannalta. Tutkielmassa pyritään vastaamaan näihin kysymyksiin lainopillisin keinoin. Tutkielma sisältää myös pientä oikeusvertailua lähinnä Ruotsin testamenttioikeuteen, jonka rajoitettua omistusoikeustestamenttia koskeva oikeusympäristö on pitkälti samankaltainen kuin Suomen.

Rajoitettuun omistusoikeustestamenttiin sisältyy perättäisseuraanto eli toissijaismääräys. Ensimmäisyys tehdään yleensä puolisolle ja toissijaismääräys rintaperillisille. Lähtökohtaisesti testamentin ensisaaja saa määrätä testamenttiomaisuudesta täysin elämänsä aikana, mutta ei saa testamentata omaisuutta. Tutkielman tarkoituksena on selventää rajoja ensisaajan oikeudelle määrätä testamenttiomaisuudesta ja tutkielma selventää myös toissijaissaajan oikeusturvakeinoja ensisaajaa vastaan. Tutkielmassa käsitellään myös neljää erityiskysymystä liittyen rajoitettuun omistusoikeustestamenttiin. Nämä erityiskysymykset ovat keskinäisen testamentin toissijaismääräys, pesänjako, testamentin tekijän ja ensisaajan parisuhteen päättyminen sekä vero-oikeudellinen näkökulma.

Tutkielman johtopäätöksenä on se, että rajoitettu omistusoikeustestamentti on hyvin suunniteltuna hyvä jäämistösuunnittelullinen keino. Suurinta painoarvoa annetaan testamentin tulkinnalle, jota helpottamaan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön on luotu erilaisia tulkintaolettamia. Ensisaajan oikeus on hyvin vahva ja toissijaissaajalla on vain poikkeuksellisesti oikeus saada suojaa ensisaajan tekemiä oikeustoimia vastaan.

Avainsanat: rajoitettu omistusoikeustestamentti, toissijaismääräys, jäämistösuunnittelu

SISÄLLYS

Sisällys	III
Lähteet	V
Lyhenteet	XII
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimusongelma ja sen osakysymykset	3
1.3 Tutkimusmenetelmä, tutkimuksen rajaaminen ja tutkimusrakenne	4
2 Toissijaismääräys	6
2.1 Yleistä toissijaismääräyksestä	6
2.2 Toissijaisten saajien piiri	7
2.2.1 Toissijaisten saajien piirin määräytymisajankohta	9
2.2.2 Testamentin saajan erityiset edellytykset	10
2.2.3 Toissijaismääräys suvussa säilymiseksi	12
2.2.4 Ensisaajan kuolema ennen testamentin tekijää	13
2.3 Toissijaismääräyksen tulkinta	14
2.3.1 Rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohje	16
2.3.2 Toissijaismääräys muiden kuin aviopuolisoiden testamentissa	17
3 Ensisaajan oikeudellinen asema	20
3.1 Oikeus tehdä oikeustoimia inter vivos	20
3.1.1 Kiinteää omaisuutta koskevat oikeustoimet	22
3.1.2 Kiinteää omaisuutta koskeva lainhuuto	24
3.1.3 Vastikkeettomat oikeustoimet	24
3.2 Oikeus tehdä oikeustoimia mortis causa	27
4 Toissijaissaajan oikeudellinen asema	30
4.1 Ensisaajan oikeuden aikana	30
4.2 Ensisaajan oikeuden lakattua	32
4.2.1 Lesken tekemät oikeustoimet	32
4.2.2 ”Jäljellä oleva omaisuus”	35
4.2.3 Muun kuin lesken tekemät oikeustoimet	36
4.3 Lyhyesti velkojasta ja rajoitetusta omistusoikeustestamentista	37
5 Erityiskysymyksiä	40
5.1 Keskinäinen testamentti	40
5.1.1 Keskinäisen testamentin peruuttaminen	41
5.1.2 Keskinäisen testamentin toissijaismääräyksen muuttaminen	42
5.1.2.1 Toissijaismääräyksen sallittu muuttaminen	42
5.1.2.2 Toissijaismääräyksen kielletty muuttaminen	43
5.1.2.3 Korvaus toissijaismääräyksen muuttamisesta	45
5.2 Pesänjako	46
5.2.1 Pesänjako testamentin tekijän jälkeen	46
5.2.2 Lakiosan vaikutus ensisaajaan ja toissijaissaajaan	47
5.2.3 Pesänjako ensisaajan jälkeen	49
5.3 Parisuhteen päättymisen ja toissijaismääräys	50
5.3.1 Tulkintaolettaman kumoaminen	51

5.3.2 Toissijaismääräyksen tehokkuus	52
5.3.3 Toissijaismääräyksen voimaantulo	55
5.3.4 Uuden parisuhteen vaikutus toissijaismääräykseen	57
5.3.5 Ei avio-oikeutta testamentattuun omaisuuteen	58
5.4 Rajoitettu omistusoikeustestamentti ja vero-oikeus	59
6 Lopuksi	61

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio – Kangas (2015)

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. Talentum. Helsinki 2015.

Aarnio – Kangas (2016)

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Talentum. Helsinki 2016.

Agell (1999)

Agell, Andres: Testamentsrätt. En lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull. Toinen painos. Iustus. Uppsala 1999.

Agell et al (2002)

Agell, Andres – Lødrup Peter – Nielsen, Linda – Kangas, Urpo – Danielsen, Svend: Avio-oikeus viidessä Pohjoismaassa. Lakien harmonisointimahdollisuuksista ja harmonisoinnin

hyödyllisyydestä. Toukokuu 2002. Saatavissa

https://books.google.fi/books/about/Avio_oikeus_ja_jäämistöoikeus_viidess.html?id=DmMfqIDtTfAC&redir_esc=y. Viitattu 10.2.2020.

Boström (2003)

Boström, Viola: Tolkning av testamente. Juridiska institutionen vid Umeå universitet. Umeå 2003.

Ellilä (1970)

Ellilä, Tauno: Ulosotto-oikeuden yleiset opit. Toinen, uusittu painos. WSOY. Porvoo 1970.

Eriksson (2018)

Eriksson, Anders: Efterarv. Komplikationer vid slutlig fördelning av kvarlåtenskap. Norstedts Juridik. Stockholm 2018.

Hafström (1974)

Hafström, Gerhard: Den svenska familjerättens historia. Juridiska föreningen i Lund. Lund 1974.

Hirvonen (2011)

Hirvonen, Ari, 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Husa – Mutanen – Pohjolainen (2008)

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum. Helsinki 2008.

Kangas (1982)

Kangas, Urpo: Lesken oikeudellinen asema. Oikeusdogmaattinen tutkimus lesken sosiaaliturvan laajuudesta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 156. Helsinki 1982.

Kangas (1996)

Kangas, Urpo: Perinnöt ja testamentit. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 49. Helsinki 1996.

Kangas (1997)

Kangas, Urpo: Minun metodini, teoksessa Juha Häyhä (toim.), Minun metodini. WSOY. Helsinki 1997, s. 90-109.

Kangas (1999a)

Kangas, Urpo: KKO 1998:139. KKO:n ratkaisut kommentein KKO II 1998. Lakimiesliiton kustannus. Talentum. Helsinki 1999.

Kangas (1999b)

Kangas, Urpo: KKO 1998:113. KKO:n ratkaisut kommentein KKO II 1998. Lakimiesliiton kustannus. Talentum. Helsinki 1999.

Kangas (2000)

Kangas, Urpo: KKO 1999:104: Omaisuuden ositus ja perinnönjako lesken eläessä. KKO:n ratkaisut kommentein 1999:II. Talentum. Helsinki 2000.

Kangas (2005)

Kangas, Urpo: KKO 2005:6: Eloonjääneen puolison testamenttausvalta, testamentin tulkinta ja tulkinnan riitauttaminen. KKO:n ratkaisut kommentein. KKO 2005:1. Talentum Helsinki, 2005, s. 43-48.

Kangas (2019)

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 2. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2019.

Kolehmainen (2014)

Kolehmainen, Antti: Syntynyt vai siitetty – Keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön. Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII:2014. s. 65-117.

Kolehmainen (2015)

Kolehmainen, Antti: KKO 2015:46: Kuolinpesän osakkuus ja oikeus pesänselvittäjän hakemiseen. KKO:n ratkaisut kommentein. KKO 2015:1. Alma Talent. Helsinki 2015.

Kolehmainen (2017)

Kolehmainen, Antti: KKO 2016:60: Testamentin tekeminen. KKO:n ratkaisut kommentein. KKO 2016:2. Alma Talent. Helsinki 2017.

Kolehmainen (2019)

Kolehmainen, Antti: KKO 2018:78: Testamentin toissijaissaaja kuolinpesän osakkaana. KKO:n ratkaisut kommentein. KKO 2018:2. Alma Talent. Helsinki 2019.

Kolehmainen – Rabinä (2012)

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012.

Korpiola (2010)

Korpiola, Mia: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. Lakimies 2010/7-8 s. 1342.

Lilius (1903)

Lilius, F. Osk: Testamentin muodosta Suomen oikeuden mukaan. J. Simeliuksen perill. kirjapaino osakeyhtiö. Helsinki 1903.

Lødrup (2002)

Lødrup, Peter: Nordisk arverett. En sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter or reformbehov. Nordisk Ministerråd. Kööpenhamina 2002

Lohi (2000)

Lohi, Tapani: Muotovirheinen testamentti ja kiinteistösaannon lainhuudatus. Defensor Legis 2000/6 s. 936.

Lohi (2006)

Lohi, Tapani: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu. Lesken antamien lahjojen oikeusvaikutukset PK 3 luvun 3 §:n mukaan. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2006.

Lohi (2007)

Lohi, Tapani: KKO 2007:21 Testamentin toissijaissaajaa loukkaava lahjoitus. Teoksessa: KKO:n ratkaisut kommentein KKO 2007:1. Talentum. Helsinki 2007.

Mikkola (1999)

Mikkola, Tuulikki: Oikeudellisen tiedon yhtenevyys ja sen esteet: jäämistöoikeudellisen informaation vertailtavuus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 223. Helsinki 1999.

Mikkola (2003)

Mikkola, Tuulikki: Trust: Oikeusvertaileva tutkimus. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti. Helsinki 2003.

Mikkola (2010)

Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki 2010.

Norri (2010)

Norri, Matti: Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. Talentum. Helsinki 2010.

Rautiala (1956)

Rautiala, Martti: Testamentin tekemisestä ja pätemättömyydestä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 78. Helsinki 1956.

Rautiala (1967)

Rautiala, Martti: Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy. Helsinki 1967.

Saarenpää (1980)

Saarenpää, Ahti: Tasajaon periaate. Tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä. Juridica Ky. Helsinki 1980.

Saarenpää (1985)

Saarenpää, Ahti: Inter vivos ja mortis causa. Näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 – 14/2.1985. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 19. Helsinki 1985.

Saarenpää (2005)

Saarenpää, Ahti: KKO 2005:124 Testamentin ja lakiosan suhde. Teoksessa: Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein KKO 2005:II. Talentum. Helsinki 2005.

Sherrin at alt (1987)

Sherrin, C.H. – Barlow, R.F.D. – Wallington, R.A.: Williams' Law relating to Wills. Sixth edition. Volume I. The Law of Wills. Butterworths. London 1987.

Tammi-Salminen (2001)

Tammi-Salminen, Eva: Sopimus, kompetenssi ja kolmas. Varallisuus oikeudellinen tutkimus negative pledge -lausekkeiden sivullissitovuudesta. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2001.

Tuunainen (2015)

Tuunainen, Pekka: Perintö, velka ja testamentti. Talentum. Helsinki 2015.

Varallisuusosoikeus (Päivittyvä verkkojulkaisu)

Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva: Esineoikeus. Teoksessa: Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuusosoikeus. Päivittyvä verkkojulkaisu. Talentum Media Alma Talent Oy. Viitattu 10.2.2020.

Vepsä (2013)

Vepsä, Iisa: 1700-luvun perintö- ja testamenttioikeutta oikeuskäytännön valossa. Lakimies 4/2013, s. 624-638.

Ylöstalo (1954)

Ylöstalo, Matti: Testamentin tulkinnasta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 63. WSOY. Helsinki 1954.

Walén (2008)

Walén, Gösta – Lind, Göran: Kommentar till Ärvdabalken. Del I. Norstedts Juridik. Stockholm 2008.

Virallislähteet

SOU 1925:43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II. Förslag till lag om arv m.m. Stockholm 1925.

SOU 1929:22 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken III. Förslag till lag om testament m.m. Stockholm 1929.

Ehdotus Lvk 1935:2. Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen. HE 6/1964 vp. Perintölainsäädännön uudistamisesta.

HE 225/1982 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintökaaren muuttamisesta.

HE 44/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta.

HE 13/2005 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 3/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta.

Oikeuskäytäntö

Kotimainen oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1938 II 28

KKO 1945 I 18

KKO 1953 II 93

KKO 1955 II 44

KKO 1978 II 96

KKO 1997:107

KKO 1998:113

KKO 1998:139

KKO 1999:104

KKO 2005:6

KKO 2005:124

KKO 2007:21

KKO 2012:90

KKO 2015:46

KKO 2016:60

KKO 2018:78

Hovioikeus

Itä-Suomen hovioikeuden päätös 30.3.2017 nro 181

Ulkomainen oikeuskäytäntö

Ruotsi

NJA 2013 s. 736

Svea HovR T 1391/93

LYHENTEET

AL	avioliittolaki (234/1929)
HE	hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
PK	perintökaari (40/1965)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
SOU	Statens offentliga utredningar
UK	ulosottokaari (705/2007)
vp	valtiopäivät
ÄB	ärvdabalken (1958:637)

1 JOHDANTO

”Jokaisella on oikeus nauttia laillisesti hankkimastaan omaisuudesta sekä käyttää, hallita ja testamentata sitä”.

Euroopan unionin peruskirja 17. artikla 1. kohta

1.1 Johdatus aiheeseen

Perintöoikeus on oikeudenala, joka sääntelee kuoleman johdosta tapahtuvaa omistajanvaihdosta¹. Lähtökohtaisesti jäämistö jaetaan lakimääräisen perimyksen mukaisesti. Mikäli henkilö haluaa hänen jäämistönsä jaettavan muulla tavoin, on hänen tehtävä testamentti. Testamentin määritelmää ei ole mainittu laissa, mutta yleinen luonnehdinta testamentista kuuluu näin: ”testamentti on peruutettavissa oleva jäämistöä koskeva kuolemanvarainen, vastikkeeton ja yksipuolinen oikeustoimi”².

Ennen testamentti-instituution syntymistä perintö siirtyi ilman erillistä tahdonilmaisua perittävänsä sukulaiselle. Mikäli perittävällä ei ollut sukulaista saattoi perittävä turvautua lapseksi ottamiseen (*adoptio filii loco*), jolla pystyi varmistamaan jäämistövarallisuuden siirtymisen. Testamentti-instituution juuret ovat roomalaisessa oikeudessa. Testamentti-instituutio kehittyi vähitellen nykyiseen muotoonsa kuoleman varalta annettujen lahjanlupausten pohjalta 300-200-luvulla eaa. Testamenttioikeuden synnyn perimmäisenä tarkoituksena oli estää omaisuuden pirstoutuminen monille eri henkilöille. Ennen testamentin syntyä suvun päämiehen omaisuus meni lakimääräisen perimyksen mukaisesti hänen perheenjäsenilleen. Perheenjäseniä saattoi kuitenkin olla paljon, josta johtuen omaisuus jakautui useille henkilöille, ja tämän seurauksena suvun asema heikkeni.

Testamentti-instituutio siirtyi roomalaisesta oikeudesta germaaniseen oikeuteen pääosin katolisen kirkon vaikutuksesta. Kirkko tarvitsi varoja toimintansa tukemiseksi ja niitä oli mahdollista saada kuolemanvaraislahjoilla. Mahdollisuus tehdä itsensä autuaaksi lahjoituksella sai ihmiset joissain tapauksissa lahjoittamaan kirkolle koko omaisuutensa. Kyseessä oli kirkon tiukan kannan mukaan *ultima voluntas* eli peruuttamaton tahdonilmaus. Koko omaisuuden lahjoittaminen kirkolle ja näin ollen omaisten jättäminen puille paljaille sai lopulta Paavi Aleksanteri III:n ottamaan kantaa testamenttaamiseen runollisesti ”Jolla on yksi poika, tehköön Kristuksesta toisen: jolla on kaksi poikaa, tehköön Kristuksesta kolmannen”.³

---

¹ Kangas 1996, s. 1.

² Aarnio – Kangas 2015, s. 21.

³ Aarnio – Kangas 2015, s. 1–6 ja Korpiola 2010, s. 1348–1352.

Pohjoismaihin testamentti-instituutio saapui 1100- ja 1200-luvuilla Tanskan kautta. Myös Pohjoismaissa testamentteja tehtiin aluksi hurskaksiin tarkoituksiin esimerkiksi luostareille ja kirkkoille. Vanhimmat testamentit Ruotsi-Suomessa olivat papiston ja aateliston testamentteja, ja vasta 1400-luvulla testamentit yleistyivät myös varakkaamman porvariston ja tilanomistajien keskuudessa. Testamenttien yleistymisen johdosta laadittiin 1686 testamenttisääntö, johon myös vuoden 1734 laki perustui suoraan. Testamenttisäännön laatimisen jälkeen testamentti vakiinnutti lopullisesti asemansa kuolemanvaraisena oikeustoimena Ruotsissa ja Suomessa.

Varsinaista testamenttausvapautta rajoittavaa lakiosasäännöstöä ei Suomen perintöoikeuteen sisällynyt ennen vuotta 1951. Sen sijaan esimerkiksi sukulunastussäännöstö ja maaseudulla vallinnut perintömaan testamenttauskielto rajoittivat testamenttausvapautta jo aiemmin.⁴ Perintömaan testamenttauskielto ei nimensä mukaisesti koskenut ansiomaata tai irtainta, joiden testamenttausoikeus oli vahva⁵.

Nykyinen perintökaari (40/1965, PK) ja sen testamenttia koskeva lainsäädäntö on ollut voimassa vuodesta 1965 alkaen. Testamenttia koskevia pykäläiä on muutettu lain voimaantulon jälkeen vain vähän ja suurin muutos liittyi vuonna 1990 testamentin valvontasäännösten kumoamiseen. Nykyisin testamentti on omanlaisensa yhteydenpito testamentintekijän ja perillisten välillä. Kenelle testamentintekijä haluaa jättää jäämistönsä? Millaisin oikeuksin hän haluaa sen jättää? Testamentti onkin paras jäämistösuunnittelun väline, mutta se toimii hyvin vain huolellisesti tehtynä.

Testamenttaaminen on perusoikeus⁶. Testamentin tekijän absoluuttista testamenttausvaltaa rajoittaa se, että hän voi määrätä vain omasta omaisuudestaan sekä sellaisesta oikeudesta, jonka testamentilla voi siirtää. Tekijän suhteellista testamenttauskompetenssia taas rajoittaa rintaperillisen oikeus lakiosaan (PK 7:1) ja lesken suojaksi luodut lesken oikeudet hallita jäämistöä jakamattomana (PK 3:1a) ja lesken oikeus hallita puolisoien yhteistä kotia (PK 3:1a.2). Testamentti onkin nykyisin perittävän tahdonilmaisu, joka pannaan täytäntöön siten kuin se on muiden oikeuksia loukkaamatta mahdollista.⁷

---

⁴ Testamenttioikeuden historiasta ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 1–13, Hafström 1974 s. 129–134 ja Lilius 1903.

⁵ Vepsä 2013, s. 636–637.

⁶ Testamenttausvapaus voidaan rinnastaa sellaisiin oikeusjärjestyksen perusratkaisuihin kuten sopimusvapaus ja yksityisen omistusoikeuden suoja. Testamenttausvapaus on yksi ulottuvuus omistusoikeudelle annettavaa suojaa ja saa sen kautta perusoikeuden statuksen. Suomen perustuslain (731/1999) 2:15.1:n mukaan ”jokaisen omaisuus on turvattu”. Ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 84.

⁷ Kolehmainen – Råbinä 2012, s. 72–74 ja Aarnio – Kangas 2010, s. 485.

Testamentti on perittävän keino siirtää omaisuutensa sille taholle, jolle haluaa sen siirtyvän kuolemansa jälkeen. Perittävän päätäväältä omaisuudesta ei kuitenkaan pääty tähän ensimmäiseen saajaan tai saajiin vaan testamenttiin voi sisällyttää myös toissijaisen saajan, joka saa testamentilla omaisuutta ensisaajan jälkeen. Tällöin kyseessä on rajoitettu omistusoikeustestamentti eli vallintatestamentti, johon sisältyy perättäisseuraanto. Rajoitettuun omistusoikeustestamenttiin kuuluu ensisaaja ja toissijaissaaja. Ensisaaja ei saa määrätä testamentilla saadusta omaisuudesta testamentilla ja toissijaissaaja saa omaisuuden vasta ensisaajan oikeuden lakattua. Testamentin tekijän testamentilla määräämää omaisuutta ei siis ensisaajan kuoleman jälkeen jaeta ensisaajan perillisten kesken.⁸

1.2 Tutkimusongelma ja sen osakysymykset

Tarkastelen tässä tutkielmassa toissijaismääräystä testamenttioikeuden ja jäämistösuunnittelun osana. Lähtökohtaisesti rajoitettu omistusoikeustestamentti antaa testamentin ensisaajalle vallan määrätä testamenttiomaisuudesta elämänsä aikana rajoituksitta, mutta se ei anna ensisaajalle testamenttauskompetenssia eli oikeutta määrätä testamentilla saadusta omaisuudesta kuoleman varalta. Toissijainen saaja saa testamenttiomaisuuden ensisaajan oikeuden päätyttyä. Tämän tutkielman tutkimusongelmana on testamentin toissijaismääräyksen käyttö omistusoikeustestamentissa ja toissijaismääräyksen vaikutus ensisaajan ja toissijaisen saajan oikeudelliseen asemaan käytännössä sekä teoriassa.

Tutkielman kirjoittaja jakaa rajoitetut omistusoikeustestamentit kahteen osaan: niihin, joissa ensisaaja on aviopuoliso ja niihin, joissa ensisaaja on joku muu taho kuin aviopuoliso. Syy tähän jakoon löytyy perintökaaren 12 luvun 1 pykälästä, joka on rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohje. Kyseinen tulkintaohje koskee vain aviopuolisoita.

Tutkielma rakentuu seuraavista osakysymyksistä:

- 1) Mikä on toissijaismääräyksen merkitys jäämistösuunnittelullisena keinona?

---

⁸ Muita testamenttityyppejä ovat täysi omistusoikeustestamentti, käyttöoikeustestamentti ja tuotto-oikeustestamentti. Jaottelu määräämisvallan perusteella yksinkertaistaa todellisuutta ja testamenttiluokitukset ovatkin ”vain esitysteknisiä instrumentteja, joiden avulla sinänsä hyvin kirjava jälkisäädösten joukko on systemaattisesti hallittavissa”. Samassa asiakirjassa on voitu antaa useita erilaisia oikeuksia (omistusoikeus ja luovutusvalta johonkin sekä käyttöoikeus toiseen). Testamenttiluokittelusta ja -tyypeistä ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 60, 619–622, 623, 655–657 ja 707.

- 2) Minkälainen kompetenssi ensisaajalla on määrätä testamenttiomaisuudesta?
- 3) Minkälaisia keinoja toissijaisella saajalla on ensisaajan kompetenssia vastaan?

1.3 Tutkimusmenetelmä, tutkimuksen rajaaminen ja tutkimusrakenne

Tutkimusmenetelmä on se tapa, jolla tutkimusta tehdään. Tutkielmani on metodiltaan pääosin lainopillinen. Olen hyödyntänyt tutkimuskysymyksiäni tulosten muodostamisessa lainopin menetelmiä. Lainopin tarkoituksena on selvittää ja tulkita tutkimuskysymyksiin liittyvää voimassa olevaa oikeutta sekä systematisoida tutkimuskohdetta eli jäsentää voimassa olevaa oikeutta⁹. Tavoitteena on muodostaa käsitys tutkielman aiheen eli rajoitetun omistusoikeustestamentin oikeustilasta käyttäen hyväksi lainopin eri osa-alueita.

Urpo Kankaan mukaan oikeustieteelle tyypillistä on myös joustava monimetodisuus, jossa tutkimusmenetelmää ei ole lyöty lopullisesti lukkoon tutkimusta aloittaessa¹⁰. Tätäkään tutkielmaa kirjoittaessa ei ole voinut välttyä pieneltä oikeusvertailulta Ruotsiin ja siitä johtuen tutkielma ei ole puhtaasti oikeusdogmaattinen. Oikeusvertailussa tarkastellaan vähintään kahden maan oikeusjärjestyksiin kuuluvia oikeussääntöjä ja oikeudellisia ilmiöitä suhteessa toisiinsa. Oikeusvertailu on hyvä tukielementti myös lainopillisissa tutkimuksissa¹¹. Ruotsin testamenttioikeutta käytetään tässä tutkielmassa tulkinta-apuna, kun haetaan Suomen oikeuden tulkintaa. Oikeusvertailua on tehty vain Ruotsin testamenttioikeuteen, koska sen oikeusympäristö on lähimpänä Suomen omaa oikeusympäristöä.

Tutkielman lähteinä on käytetty suomalaista, pohjoismaalaista ja ulkomaalaista oikeuskirjallisuutta. Ensisijaisena lähteenä on käytetty Suomen lakia ja sen esitöitä, mutta myös Ruotsin perintökaaren esitöitä johtuen Suomen perintökaaren perustumisesta laajasti Ruotsin perintökaareen (ärvdabalk (1958:637)). Perintökaaren esitöissä HE 6/1964 nimenomaisesti mainitaan esityksen perustuvan Ruotsin perintökaareen, koska se on kehittynyt samalta historialliselta pohjalta ja sen käytännön kokemukset oli olleet hyviä¹². Vielä nykypäivänäkin useat pykälät ovat Suomen ja Ruotsin perintökaarissa identtisiä, jonka voi huomata myös tästä tutkielmasta.

---

⁹ Lainopin määritelmästä ks. Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20–21 ja Hirvonen 2011 s. 21–26.

¹⁰ Kangas 1997, s. 91.

¹¹ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 23.

¹² HE 6/1964, s. 1.

Toissijaismääräys voi sisältyä minkä tahansa tyyppiseen testamenttiin. Tutkielma on rajattu käsittelemään rajoitettuja omistusoikeustestamentteja pro gradu -tutkielman laajuuden takia.

Käsittelen tutkielmassa testamentteja ja niiden toissijaismääräyksiä dispositiivisen oikeuden osalta. Tutkimuksen ulkopuolelle on pääosin jätetty indispositiivinen oikeus. Tutkielman sisällön kannalta tämä tarkoittaa sitä, että kysymykset testamentin tekemisestä, muotovaatimuksista ja pätemättömyydestä on pääosin jätetty tutkielman ulkopuolelle. Oikeuskäytännön osalta suurta painoarvoa on annettu erityisesti viime aikojen ennakkotapauksille. Tämä valinta on tehty sillä perusteella, että tutkielma olisi ajankohtaisempi.

Tutkielman toisessa luvussa perehdytään toissijaismääräykseen oikeudellisena käsitteenä, toissijaissaajien piiriin sekä toissijaismääräyksen tulkintaan. Kyseisessä luvussa käsitellään myös rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjetta. Tutkielman kolmannessa luvussa käsitellään ensisaajan oikeudellista asemaa. Luku on jaettu kahteen osaan: oikeustoimiin ensisaajan elämän aikana (inter vivos) ja oikeustoimiin ensisaajan kuoleman varalta (mortis causa). Tutkielman seuraavassa eli neljännessä luvussa käsitellään toissijaisten saajan oikeudellista asemaa. Oikeudellista asemaa käsitellään erityisesti toissijaissaajan oikeussuojakeinojen kannalta ensisaajan tekemiä oikeustoimia vastaan.

Tutkielman viidennessä luvussa käsitellään tutkielman aiheen kannalta mielenkiintoisia erityiskysymyksiä, joilla on vaikutusta toissijaismääräyksen käyttöön jäämistösuunnittelullisena keinona. Näistä erityiskysymyksistä ensimmäinen on keskinäisen testamentin toissijaismääräyksen muuttaminen. Toinen erityiskysymys on rajoitetun omistusoikeustestamentin vaikutus pesänjakoon. Kolmas erityiskysymys on PK 11:8:n tulkintaolettaman¹³ vaikutus toissijaismääräyksen tehokkuuteen. Neljäs ja viimeinen erityiskysymys on vero-oikeudellinen näkökulma rajoitettuun omistusoikeustestamenttiin.

---

¹³ PK 11:8: Jos joku on tehnyt testamentin kihlatulleen tai puolisolleen ja kihlaus tai avioliitto sen jälkeen purkautuu muusta syystä kuin testamentin tekijän kuoleman johdosta, on määräys tehoton. Sama on laki puolisolle tehdystä testamentista 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa.

2 TOISSIJAISMÄÄRÄYS

2.1 Yleistä toissijaismääräyksestä

Toissijaisen testamentin saajan määräämistä testamentissa kutsutaan toissijaismääräykseksi (*testamentarisk sekundosuccession*). Rajoitettu omistusoikeustestamentti sisältää aina toissijaismääräyksen. Ilman toissijaismääräystä omistusoikeustestamentti on täysi omistusoikeustestamentti. Täydellä omistusoikeustestamentilla testamentataan testamentin saajalle nimensä mukaisesti täysi omistusoikeus eli rajoittamaton määräysvalta omaisuuteen. Testamentattavan omaisuuden määrä voi olla se, joka kuuluu testamentin tekijälle eli samanlainen oikeudellinen asema. Täyden omistusoikeustestamentin alainen omaisuus periytyy saajan oikeudenomistajille ja saaja voi tehdä omaisuudesta myös oman testamentin.¹⁴

Testamentin ensisijaista saajaa kutsutaan tässä tutkielmassa ensisaajaksi ja testamentin toissijaista saajaa kutsutaan toissijaissaajaksi. Se milloin ensisaajan oikeus päättyy ja toissijaissaajan oikeus alkaa riippuu testamentin määräyksistä ja niiden sanamuodosta. Tyypillisin toissijaismääräys on sellainen, mikä alkaa ensisaajan kuolemasta (Esimerkki 1). Testamenttausvapauden puitteissa mikään ei kuitenkaan estä testamentin tekijää määräämästä hetkeksi jotain muuta ajankohtaa (Esimerkki 2). Toissijaisen saajan oikeus riippuu siis ensisijaisen saajan oikeuden lakkaamisesta.

Esimerkki 1: A testamenttaa omaisuutensa aviopuoliso B:lle B:n elinajaksi ja B:n kuoleman jälkeen rintaperillinen C:lle.

Esimerkki 2: A testamenttaa omaisuutensa aviopuoliso B:lle siihen asti, kunnes rintaperillinen C täyttää 30 vuotta.

Toissijaisen testamentin saajan määrääminen on tavallisin lykkäävä ehto testamentissa. Lykkäävällä ehdolla tarkoitetaan testamentin määräystä, jonka toteutumisesta riippuu testamentissa tarkoitetun oikeuden voimaantulo ja siten samalla myös testamentin täytäntöönpano.¹⁵ Toissijaisen saajan oikeuden voimaantulo lykkääntyy ensisaajan oikeuden päättymiseen. Ilman määräyksen lykkäävää vaikutusta kaksi eri intressipiiriä saisi oikeuden samaan testamenttiomaisuuteen testamentin tekijän kuollessa eli samalla hetkellä.

¹⁴ Täydestä omistusoikeustestamentista enemmän ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 619–622, Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 114–121, Kangas 2019, s. 594 ja Agell 1999, s. 31–32.

¹⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 577.

Toissijainen saaja, kuten muutkin testamentin saajat, voi olla mikä tahansa oikeuskelpoinen subjekti. Testamentin saajan tulee olla joko luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Toissijainen saaja voi olla tyypillisten rintaperillisten tai muiden lähisukulaisten lisäksi esimerkiksi edunvalvoja, sairaanhoitaja, seurakunta, valtio tai säätiö.¹⁶ Toissijainen saaja ei voi pätevästi olla eläin tai luonto, koska näillä subjekteilla ei ole juridisia oikeuksia eikä velvollisuuksia¹⁷. PK 9:3:n mukaan ulkomaalaisella henkilöllä on Suomessa yhtäläinen oikeus perinnön ja testamentin saamiseen kuin Suomen kansalaisella.

Toissijaismääräys voi sisältyä testamentin kaikkiin määräyksiin tai se voi sisältyä vain osaan testamenttimääräyksistä. Kaikkiin testamentteihin ei luonnollisesti sisälly toissijaismääräystä. Jos toissijaismääräystä ei ole testamentissa, ei sitä voida myöskään olettaa olemassa olevaksi. Testamentin tekijän ei nimittäin voida olettaa määränneen enemmän kuin testamentissa on nimenomaisesti lausuttu ja todistustaakka muusta on sillä, joka väittää testamenttiin sisältyvän toissijaismääräyksen. Testamentti voi kuitenkin olla epämääräisesti laadittu, jolloin voi käydä epäselväksi, sisältyykö testamenttiin toissijaismääräys. Tyypillisimmin toissijaismääräys sisältyy keskinäiseen testamenttiin. Tyypillisimmässä keskinäisessä testamentissa on ensisijaismääräys puolisolle ja toissijaismääräys lakimääräisille perillisille. Tällöin puoliso saa omaisuuden rajoitetulla omistusoikeudella ja lakimääräinen perillinen saa omaisuuden täydellä omistusoikeudella ensisaajan kuoltua.¹⁸

Testamentti voi olla laadittu myös siten, että sanamuodon mukaan annetaan *täysi* omistusoikeus jollekin henkilölle ja sen lisäksi tehdään määräys, kenelle omaisuus menee ensisaajan jälkeen. Tällöin omistusoikeus on oikeasti rajoitettu, koska ensisaajalle ei ole annettu oikeutta määrätä omaisuudesta *mortis causa*. Testamentin laatimiseen ei tarvita minkäänlaista asiantuntijuutta, joten testamentin on voinut laatia henkilö hyvinkin rajallisella tietämyksellä juridisista termeistä kuten ”täysi omistusoikeus”.

2.2 Toissijaisten saajien piiri

Jotta toissijaismääräyksen sisältävä testamentti voitaisiin toimeenpanna ensisaajan kuoleman tai muun määräajan jälkeen on testamentin toimeenpanijan tiedettävä ketkä ovat testamentissa mainittuja

---

¹⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 529–530. Mitä kaukaisempi yhteys testamentin tekijällä ja testamentin saajalla on, sitä herkemmin testamentti on oikeuskäytännössä julistettu taivuttelun johdosta pätemättömäksi (ks. esimerkiksi KKO 2001:124).

¹⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 531.

¹⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 623 ja Ylöstalo 1954, s. 136.

toissijaismääräyksen saajia eli kenelle tai keille testamentilla määrätty omaisuus siirtyy ensisaajan oikeuden lakattua. Testamentin määräys toissijaisesta saajasta voi olla epäselvä tai monitulkintainen.

Mikäli testamentissa on nimetty tietty toissijainen saaja nimeltä (esimerkiksi ”ensisaajan kuoleman jälkeen omaisuus menee Ville Virtaselle”), ei aiheudu ongelmia määrittää kuka saaja on. Omaisuuden saa tällöin nimetty taho täysin omistusoikeuksin, jos muuta ei ole määrätty. Sen sijaan ongelmallisempaa on toissijaismääräys ilman nimeä tai nimiä. Näitä voi olla esimerkiksi ”lain mukaan”, ”perillistemme kesken”, ”lähimmille perillisillemme” tai ”lähiomaisimmillemme”. Tällöin ongelmaksi voi muodostua piiriin kuuluvien määrittäminen tai ajankohta, minkä mukaan toissijaisten saajien piiri määräytyy. Ongelmattomin edellä mainituista avoimista määreistä on ”lain mukaan”, koska sen voidaan olettaa tarkoittavan PK 3 luvun säännöksiä.¹⁹

KKO 1938 II 28. Lapsettomana kuolleen testamentin tekijän katsottiin testamentissaan sanalla ”rintaperillisille” tarkoitaneen yleensä lähimpiä perillisiä.

Testamentin toissijaissaajien piirin täsmentäminen on tyypillinen tulkintaongelma, josta voidaan myös nostaa tulkintakanne tuomioistuimessa. Epäselvissä tapauksissa on vakiintuneesti nojaututtu oletamaan, että toissijaissaajien oikeus jäämistöön määrittyy samalla tavoin kuin lakimääräisten perillisten oikeus eri sukuhaaroissa.²⁰

Keskinäisen testamentin tehneiden puolisoitten perilliset eivät ole aina sama henkilöpiiri. Rintaperilliset voivat olla joko yhteisiä tai kummallakin puolisoilla voi olla omia lapsia ja lapsenlapsia. Rintaperillisten puuttuessa perilliset löytyvät lakimääräisen perimyksen mukaisesti toisesta parenteelista²¹. Miten puolisoit voivat varmistua, että toissijaissaajat saavat testamenttiomaisuutta sukuhaarojen kesken omistussuosuuksien suhteessa?

Leskeltä on evätty oikeus toimittaa omaisuuden ositus PK 3 luvun soveltamistilanteissa. Oikeus evättiin korkeimman oikeuden päätöksillä KKO 1997:107 ja KKO 1999:104. Kummassakin tapauksessa oli kyse osituksesta ja avioliittolain (234/1929, AL) 103§:n 2 momentin mukaisesta

¹⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 650–651.

²⁰ Toissijaismääräyksen tulkintaa koskevasta kanteesta enemmän kts. Aarnio – Kangas 2015, s. 1039. Tulkintakanteesta yleisesti ks. Ylöstalo 1954, s. 82–86.

²¹ Toisessa parenteelissa perillisiä ovat perittävän äiti ja isä. Äidin tai isän ollessa kuollut, perinnön saa perittävän veljet ja sisaret tai heidän ollessa kuolleet heidän sijaantuloperilliset. Lakimääräisestä perimyksestä enemmän ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 64.

tasinkoprivilegistä. AL 103.2:n mukaan ”osituksessa, joka toimitetaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, ei eloonjäänyt puoliso ole velvollinen luovuttamaan omaisuuttaan ensiksi kuolleen puolison perillisille”. Tasinkoprivilegi tarkoittaa siis sitä, että jos eloonjääneen puolison avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi kuin ensiksi kuolleen puolison vastaava omaisuus, kuolleen puolison perilliset eivät voi vaatia leskeltä tasinkoa lesken näin halutessa. Korkeimman oikeuden tapauksissa leski ei voinut vedota tasinkoprivilegiinsä ja näin laajentaa testamenttaus- ja lahjoittamisvapauttaan, vaan leski joutui alistumaan PK 3 luvun säännösten asettamiin rajoituksiin.²² Korkeimman oikeuden edellä mainittuja päätöksiä on kritisoitu, mutta oikeustila pysyy²³.

Mikäli puoliset haluavat kuitenkin varmistua siitä, että ensisaajan kuollessa heidän eri sukuhaaroistaan peräisin olevat omaisuuden osat jaetaan sukuhaarojen kesken omistusosuuksien suhteessa, tulee testamentin toissijaismääräys muotoilla tarkasti. Määräys jakaa omaisuus ”perillistemme kesken” johtaa lesken pesän puolittamiseen, joka siirtää omaisuutta sukuhaarasta toiseen. Testamentti tulee muotoilla esimerkiksi näin: ”lesken kuoltua hänen pesänsä on jaettava samassa suhteessa ensiksi kuolleen puolison perillisten ja lesken perillisten kesken kuin puoliset omistivat”. Huomiota tulee kiinnittää myös avio-oikeuteen, jonka nojalla puolisollla on oikeus toisen omaisuuteen (AL 35.1§). Avio-oikeus johtaa lesken pesän puolittamiseen *puolittamisperiaatteen* mukaisesti. Tämän välttääkseen puolisoitten tulee tehdä testamentin lisäksi myös avioehto.²⁴

2.2.1 Toissijaisten saajien piirin määräytymisajankohta

Erityistä merkitystä monitulkintaisissa määräyksissä on toissijaisten saajien piirin määräytymisajankohdalla. Minkä ajankohdan mukaan toissijaiset saajat täsmennetään epäselvissä tilanteissa, joissa testamentista ja tulkinta-aineistosta ei ole apua? Ihmisiä kuolee ja syntyy tai jää syntymättä, ja kaikilla näillä tapahtumilla voi olla merkitystä määräyksen kannalta.

Piirin täsmenämiseen on tarjolla kaksi eri vaihtoehtoa. Toissijaisilla saajilla voidaan tarkoittaa joko

- 1) testamentin tekijän kuolinhetkellä lähimpiä oikeudenomistajia tai
- 2) niitä, jotka ensisaajan kuollessa ovat lähinnä perintöön oikeutettuja.²⁵

²² Muuttuneesta oikeustilasta ks. Aarnio – Kangas 2010, s. 406, Lohi 2006, s. 8 ja Kolehmainen–Räbinä 2012, s. 81.

²³ Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1999:104 ja sen kritiikistä ks. Kangas 2000.

²⁴ Aarnio – Kangas 2015, s. 93–94.

²⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 652.

Jos testamentista ei muuta ilmene ja ensisaaja on aviopuoliso, tilanne voidaan ratkaista rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjeen eli PK 12:1 mukaisesti PK 3 luvusta löytyvin säännöksin. Perintöön ovat oikeutettuja ne, jotka *lesken kuollessa* ovat PK 3:1:ssä²⁶ lueteltuja lähimpiä perillisiä. Jollei testamentista muuta johdu ja ensisaajan ollessa muu kuin aviopuoliso toissijaisia perillisiä ovat ne, joilla ensisaajan kuollessa oli oikeus periä ensisaaja.²⁷

Ensisaajan ollessa leski ja jos hänen kuolinhetkellensä ei ole toissijaisia perillisiä koko omaisuus menee lesken perillisille. Jos leskeltä ei jäänyt yhtään PK 2 luvun nojalla perimään oikeutettua perillistä ja ensin kuollut puoliso on kuollut 1.9.1983 tai myöhemmin, ensiksi kuolleen puolison toissijaiset perilliset saavat koko lesken jäämistön. Muissa tapauksissa eli elossa olevien perillisten puuttuessa sekä leskeltä että ensiksi kuolleelta puolisolta jäämistö menee valtiolle.²⁸

2.2.2 Testamentin saajan erityiset edellytykset

Perintökaaren 9:2.1:n mukaan:

Testamentti muun henkilön kuin testamentin tekijän kuolinhetkellä elävän taikka sitä ennen siitetyn ja sittemmin elävänä syntyvän hyväksi on tehoton.

Pykälä noudattaa samaa kaavaa kuin yleinen pykälä perimisestä (PK 1:1):

Periä voi vain se, joka elää perittävän kuolinhetkellä; kuitenkin periköön sitä ennen siitetty lapsi, jos tämä sittemmin syntyy elävänä.

---

²⁶ PK 3:1: Jos perittävä oli naimisissa eikä häneltä ole jäänyt rintaperillistä, menee jäämistö eloonjääneelle puolisolle.

Milloin eloonjääneen puolison kuollessa ensiksi kuolleen puolison isä, äiti, veli tai sisar tahi veljen tai sisaren jälkeläinen on elossa, saavat ne heistä, joilla silloin lähinnä on oikeus periä ensiksi kuollut puoliso, puolet eloonjääneen puolison pesästä, mikäli jäljempänä tässä luvussa ei toisin säädetä. Älköön eloonjäänyt puoliso testamentilla määrätäkö siitä, mitä siten on tuleva ensiksi kuolleen perillisille.

Jos viimeksi kuolleelta puolisolta ei jäänyt perillistä, saavat hänen osuutensa ensiksi kuolleen puolison 2 momentissa tarkoitetut perilliset.

²⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 652.

²⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 653. Valtiolle menevään perintösaantoon sovelletaan PK 5 luvun määräyksiä.

PK 9:2.1 ei aseta peräkkäisille testamentinsaajille määrällistä ylärajaa, kunhan saajat täyttävät pykälän yleiset edellytykset. Käytännössä saajia voisi olla vaikka viisi peräkkäin.

Pykälän toinen momentti sisältää ensimmäisen momentin pääsäännöstä poikkeuksen:

Testamentilla voidaan kuitenkin määrätä, että sellaisen henkilön vastaisuudessa syntyvät lapset, jolla 1 momentin mukaan on oikeus saada testamentti, täysin omistusoikeuksin saavat omaisuuden viimeistään tämän kuollessa tai sen oikeuden lakatessa, mikä muulla henkilöllä saattaa olla omaisuuteen.

PK 9:2 pohjautuu monien muiden perintökaaren pykälien tapaan Ruotsin perintökaaren pykälään. Ruotsin pykälästä (ÄB 9:2.2²⁹) poiketen Suomen pykälässä ei ole edellytetty, että testamenttimääräyksellä ei saa asettaa sisarruksia eriarvoiseen asemaan millään perusteella, jos määräyksellä testamentin saajaksi asetetut ovat lapset, jotka eivät ole syntyneet tai joita ei ole siitetty testamentin tekijän kuolinhetkellä. Aarnion ja Kankaan mukaan myös Suomen lainsäätäjän tarkoitus oli kuitenkin estää eriarvoiseen asemaan asettaminen, vaikka laissa tai sen esitöissä ei ole mitään mainintaa asiasta. Testamenttimääräystä ei voi siis tehdä esimerkiksi vanhimmalle syntymättömälle miespuoliselle lapsenlapselle.³⁰

ÄB 9:2.2:n tarkoituksena on mahdollistaa testamentit, joilla isovanhemmat määräävät omaisuuden jaettavaksi tasan lastenlastensa kesken, vaikka he eivät ole kaikki syntyneet tai heitä ei ole siitetty testamentin tekohetkellä tai edes tekijöiden kuollessa. Ilman tätä poikkeusta pääsääntöön ei ole mahdollista asettaa syntymättömiä/siittämättömiä lapsenlapsia yhdenvertaiseen asemaan toisten lastenlasten kanssa.³¹

PK 9:2 pykälän voimaan tullessa vuonna 1965 ei ollut tiedossa tuleva lisääntymislääketieteen kehitys. Tänä päivänä esimerkiksi hedelmöityshoidot sekä alkioiden pakastaminen muuttavat lisääntymistä ja testamentin tekijän leski voidaan saattaa raskaaksi kuolleen miehen siemennesteellä eikä pykälän

²⁹ ”Utan hinder av vad nu är sagt gäller förordnande, enligt vilket blivande arvsberättigade avkomlingar till någon, som enligt första stycket äger taga testamente, skola erhålla egendom till full ägo sist vid dennes död eller då annan, som skall åtnjuta rätt till egendomen, avlider eller hans rätt eljest upphör. Ej må i sådant förordnande olikhet göras mellan syskon, vilka ej äro födda eller avlade vid testators död.”

³⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 535. Ruotsin pykälästä lisää kts. Agell 1999, s. 24–27. Muiden pohjoismaiden pykälistä ks. Lødrup 2002, s. 298–299.

³¹ Agell 1999, s. 25 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 535.

kohta ”siitetty” voi kirjaimellisesti tapahtua. Lain sanamuodon mukaisesti kuitenkin tällaisessa tilanteessa testamenttia lapsen hyväksi ei voitaisi pätevällä tavalla tehdä.³² Käytännössä myös naisen kuolema ennen lapsen syntymää voisi tulla kysymyksen kannalta olennaiseksi, mikäli olisi siirretty alkio ns. sijaissyntyttäjän kohtuun ja naisen olisi ollut tarkoitus myöhemmin adoptoida lapsi³³.

Perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta syntyperään perustuva erilainen kohtelu ei ole kuitenkaan hyväksyttävää. Hedelmöityshoitojen seurauksena syntyneellä lapsella tulee olla yhtäläiset oikeudet perintöön kuin perinteisesti siitetyllä. Kolehmainen on artikkelissaan ”Syntynyt vai siitetty – Keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön” pohtinut oikeudellista ongelmaa laajalti. Kolehmainen puoltaa siitetty-sanana tarkoittavan keinohedelmöitetyn osalta, jos hoitosuostumuksen antaja on sama kuin sukuolujen luovuttaja, hetkeä, jolloin sukuoluja irrotetaan tai ne toimitetaan laboratorioon sukuolut irrottaneen henkilön toimesta. Jos luovuttaja on eri henkilö, perimykelpoisuus olisi parempi kytkeä hoitosuostumuksen antamiseen.³⁴

2.2.3 Toissijais määräys suvussa säilymiseksi

PK 9:2:n taustalla oli sen säätövaiheessa estää niin kutsuttujen sääntöperintöjen perustamisen. Aiemmin testamentilla oli mahdollista perustaa fideikommissi eli sääntöperintö, jonka nojalla testamentattu omaisuus siirtyi sukupolvelta toiselle testamentissa määrätyn säännön mukaisesti jopa vuosisatojen ajan.³⁵ Perimysmaasäännösten mukaan perityn maan luovutus ja testamenttaaminen oli kielletty, joten peritty maa säilyi tietyssä suvussa³⁶. Sukupolvesta toiseen samalla suvulla säilyvä omaisuus johti ja johtaisi edelleen kansantalouden kannalta epätydyttävään tilanteeseen, koska tällöin omaisuutta jää vaihdannan ulkopuolelle. Suomessa uudet sääntöperinnöt kiellettiin lailla vuonna 1919 ja kaikki sääntöperinnöt lakkautettiin sekä uusien perustaminen kiellettiin vastaisuudessa lailla vuonna 1931.³⁷

³² Aarnio – Kangas 2015, s. 539.

³³ Kolehmainen 2014, s. 71–72. Äitiyslain (253/2018) mukaan lapsen synnyttänyt nainen on lapsen äiti. Adoptiolain (22/2012) 15§:n mukaan lasta ei voi adoptoida ennen kuin kahdeksan viikkoa on kulunut lapsen syntymästä (harkinta-aika). Sijaissyntyttäjän käyttö ei ole hedelmöityshoitolaain (laki hedelmöityshoidoista 1237/2006) mukaan sallittu, ks. HE 3/2006 s. 17.

³⁴ Aiheesta enemmän ks. Kolehmainen 2014, s. 108–109.

³⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 69–71 ja Lødrup 2002, s. 298–300. Sääntöperintö oli käytössä erityisesti feodaaliyhteiskunnassa kaikissa pohjoismaissa. Nykyisin sääntöperinnöt ja sen tapaiset jäämistösuunnittelukeinot ovat kiellettyjä kaikissa pohjoismaissa.

³⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 10–12.

³⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 69–71.

Suomen oikeusjärjestelmä ei tunne järjestelyä, jossa omaisuusmassa voitaisiin pitää rajattomasti tietyssä suvussa. PK 9:2 asettaa tälle edellä mainitut rajat. Pisimmälle jäämistöomaisuudesta voi määrätä toissijaismääräyksellä. Lakiosasäännöstö rajoittaa testamenttausvapautta aina ja lisäksi testamentin viimesaaja saa aina täyden oikeuden luovuttaa ja testamentata omaisuutta.

Mikäli suuri omaisuus halutaan nykyisin säilyttää suvussa, voi perittävä säätiöidä sen ja säätiöiminen voidaan tehdä testamentilla. Uudessa vuoden 2015 säätiölaissa (487/2015) mainitaan nimenomaisesti erityisenä säätiötyyppinä sukusäätiö. Säätiölain 1:9§:n mukaisesti säätiön tarkoituksena voi olla edun tuottaminen säätiön perustajan perheenjäsenille tai sukulaisille. Säätiön toimintana voi olla esimerkiksi antaa rahallista tukea koulutukseen säätiön perustajan sukulaisille. Suvussa pysymistä varten erityisesti Common law -oikeusjärjestelmään kuuluvassa Englannissa on käytössä *trust-järjestely*³⁸.

Testamentti voidaan myös tehdä ainoastaan siksi, että sillä suljetaan joku avio-oikeuden ulkopuolelle ja saadaan omaisuus pysymään samassa sukuhaarassa. Käytännössä kyseeseen voisi tulla esimerkiksi rintaperillisen aviopuoliso. Tällainen määräys ei ole kuitenkaan toissijaismääräys.³⁹

2.2.4 Ensisaajan kuolema ennen testamentin tekijää

Mikäli ensisaaja kuolee ennen testamentin tekijää eikä testamentin tekijä peruuta tai muuta testamenttiaan, on ratkaistava kysymys, kuka saa ensisaajalle määrätyn omaisuuden. Sijaantulo-oikeus on ensisijaisesti ratkaistava testamentin tulkinnan avulla (KKO 1978 II 96). Toissijaismääräys voi usein olla vinkki siitä, kenelle testamentin tekijä on halunnut omaisuuden menevän viime kädessä. Toissijaismääräyksiä on erilaisia ja riippuen niiden tulkinnasta voidaan päätyä erilaisiin ratkaisuihin. Toissijaismääräys ei siis välttämättä raukea, vaikka testamentin ensisaajan oikeutta ei voida panna täytäntöön.⁴⁰

Epäselviä tilanteita varten laissa on erityinen sijaantulo-olettama. PK 11:6 mukaan ” Jos testamentin saaja kuolee ennen kuin hänen testamenttiin perustuva oikeutensa on tullut voimaan tai jos testamenttia ei muutoin voida hänen kohdaltaan panna täytäntöön, tulevat hänen jälkeläisensä hänen sijaansa, mikäli heillä olisi ollut oikeus periä testamentin tekijä”. Sijaantulo on mahdollinen, jos

³⁸ Trust-instituutiosta enemmän kts. Mikkola 2003 ja Mikkola 1999, s. 340–346.

³⁹ Avio-oikeuden poissulkemisesta testamentilla kts. Aarnio – Kangas 2015, s. 608–611.

⁴⁰ Kangas 2019, s. 590. Kangas mainitsee erityisesti toissijaismääräyksen säätiölle puoltavan ratkaisua, että testamentattu omaisuus annetaan suoraan säätiölle.

sijaantulija on kuolleen testamentin saajan jälkeläinen ja oikeutettu lakimääräistä perimystä koskevien säännösten mukaan perintöön testamentin tekijän jälkeen. Lakimääräisen perimyksen mukaan sijaantulija ei voi siis olla esimerkiksi serkku. Sijaantulo-olettama on kuitenkin vain olettava, joten testamentin tulkinnalla serkku voi olla omaisuuden saaja.⁴¹

2.3 Toissijaismääräyksen tulkinta

Se millainen testamentti on tyypiltään ja mitä määräyksiä se sisältää ratkaistaan testamentin tulkinnalla. Testamentin tulkinnassa noudatetaan eri periaatteita kuin tulkittaessa testamenttia koskevia lainsäännöksiä eli laintulkinnassa. Testamenttia koskevien oikeusohjeiden tulkinnassa noudatetaan yleisiä laintulkintasääntöjä. Oikeuslähteiden joukkoon kuuluvat erityisesti lait, niiden esityöt, oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö.⁴²

Eri eurooppalaisissa oikeuspiireissä on laajasti omaksuttu määrääväksi periaatteeksi se, että testamentin tulkinnassa ”määräävänä on pidettävä sitä merkitystä, joka vastaa tai jonka voidaan lähinnä katsoa vastaavan testamentintekijän tahtoa”⁴³. Testamenttia tulkitaan siis ainoastaan testamentintekijän tahdon mukaisesti eikä muiden intressiryhmien, kuten testamentinsaajien tai perillisten, tahdolle tai edes objektiiviselle tulkinnalle anneta merkitystä⁴⁴. Suomessa osa tulkintaperiaatteista on kirjattu lakiin (PK 11 luku ja PK 12:1) ja osa on muodostunut oikeuskäytännössä. Perintökaaren 11 luvun otsikko on ”Testamentin tulkinnasta”. Subjektiviisen tulkinnan periaatteen ilmaisevan PK 11.1:n mukaan:

”Testamentti on niin tulkittava, että tulkinnan voidaan otaksua vastaavan testamentin tekijän tahtoa. Sen vuoksi on tämän luvun säännöksiä noudatettava vain, mikäli ei testamentin määräyksestä, sen tarkoitukseen ja muihin olosuhteisiin nähden, ole katsottava muuta johtuvan.”

Testamenttioikeuteen ei kuulu sopimusoikeuden periaate, jonka mukaan riski sopimustekstin epäselvyydestä on sillä sopimuspuolella, jolla olisi ollut mahdollisuus täsmentää ilmaisu tai joka on tehnyt aloitteen oikeustoimen tekemiseen. Epäselvää testamenttia ei siis tulkita testamentintekijän tai testamentin saajan vahingoksi. Ylöstalon mukaan omavastuusuusajatus liittyy myös testamentissa

⁴¹ Kangas 2019, s. 590–591. Lakimääräisestä perimyksestä enemmän ks. Kangas 2019, s. 452–463 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 64.

⁴² Aarnio – Kangas 2015, s. 108–113.

⁴³ Ylöstalo 1954, s. 17.

⁴⁴ Ylöstalo 1954, s. 17.

annettuihin ohjeisiin eturistiriidan ratkaisemiseksi, jossa tekijä ei saata olla osallisena. Testamentti ei luonnollisestikaan sido tekijäänsä, koska sen oikeusvaikutukset alkavat vasta tekijän kuoleman jälkeen.⁴⁵

Testamentin suosimisen periaate eli *favor testamenti* -periaate on tulkinnallinen lähtökohta. Periaate tarkoittaa sitä, että testamentin tulkinnassa on pyrittävä sellaiseen lopputulokseen, joka varmistaa testamentin kantavien ajatusten toteutumisen ja antaa sille kaikki asianhaarat huomioon ottaen järkevän sisällön.⁴⁶ Testamenttia tulkitaan subjektiivisesti, ei objektiivisesti. Tästä johtuen samankaltaisten testamenttien lukumäärällä ei ole niinkään merkitystä tulkinnan kannalta ja subjektiivinen tulkinta onkin immuuni testamenttien yleiselle lukumäärälle.⁴⁷ Luonnollisesti tietyn tyyppisten testamenttien suuri lukumäärä lisää niitä koskevia tulkintasääntöjä lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä.

Testamenttien ja yleensäkin oikeustoimien tulkinnassa on syytä erottaa toisistaan yleisesti noudatettavat tulkintaperiaatteet ja tulkintaohjeet, jotka tulevat vain erityisissä tapauksissa kysymykseen. Tulkintaohjeet ovat dispositiivisia säännöksiä, joista saa määrätä toisin. Tulkintaohjeet on jaettu vahvoihin ja heikkoihin tulkintaohjeisiin. Tulkintaperiaatteet ovat Ylöstalon mukaan ”absoluuttisluontoisia normeja”. Tulkintaintressit ei voi oikeustoimin sivuuttaa tulkintaperiaatteita.⁴⁸ Testamentin tulkintaa ei voi tehdä vain sanamuodon perusteella. Testamenttiasiakirjan lisäksi tulkinnassa voidaan käyttää muutakin materiaalia.⁴⁹

Toissijaismääräyksen tulkintaa koskevat samat tulkintaperiaatteet ja tulkintaohjeet kuin muitakin testamentteja, koska toissijaismääräys on osa testamenttia. Toissijaismääräystä tulkitaan suhteessa testamentintekijään, ei ensisaajaan. Toissijaismääräyksen tulkintaan on kuitenkin muotoutunut myös omia tulkintaohjeita, joita noudatetaan jollei testamentin tulkinnasta muuta johdu.

---

⁴⁵ Ylöstalo 1954, s. 42 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 114.

⁴⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 115.

⁴⁷ Kangas 1996, s. 9.

⁴⁸ Ylöstalo 1954, s. 2–3 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 118.

⁴⁹ Tulkinnassa voidaan käyttää testamenttiasiakirjan lisäksi muuta aineistoa rajoituksitta. Luotettavinta on tekijän antamat lausumat ja selitykset testamenttia tehtäessä. Merkityksellistä on myös esimerkiksi selvitykset perheoloista ja suhteiden läheisyydestä. Tulkintamateriaalista enemmän ks. Ylöstalo 1954, s. 44–51.

2.3.1 Rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohje

Suurin osa rajoitetuista omistusoikeustestamenteista on aviopuolisoiden välisiä keskinäisiä testamentteja, joihin sisältyy toissijaismääräys jollekin taholle. Toissijaismääräys onkin yleisin aviopuolisoiden välisissä keskinäisissä testamenteissa. Toissijaismääräys näissä testamenteissa on usein niukka, koska testamentin pääasiallisena tarkoituksena on ollut lesken aseman turvaaminen.⁵⁰ Näitä niukkoja testamentteja varten perintökaaren on laadittu erityinen tulkintaohje 12 luvun 1 pykälään.

Perintökaaren 12:1:n mukaan:

”jos testamentissa on määrätty, että eloonjääneelle puolisolle perillisenä tai yleisjälkisäädöksen saajana tuleva omaisuus on puolison oikeuden lakattua menevä muulle henkilölle, on vastaavasti sovellettava, mitä 3 luvussa on säädetty, jollei testamentista muuta johdu.”

Perintökaaren 3 luku sisältää seitsemän pykälää ja luvussa säädetään puolison perintöoikeudesta sekä lesken oikeudesta hallita jäämistöä. Rajoitettu omistusoikeustestamentti muistuttaa rakenteellisesti kyseisen luvun tilannetta ja siitä johtuen kyseinen tulkintaohje on myös otettu lakiin⁵¹. Tulkintaohjetta kutsutaan usein myös *linkkisäännöksi*⁵². PK 12:1 laajentaa PK 3 luvun säännösten soveltamista muihin kuin lakimääräisiin perimyksen lähisukulaisiin. Toissijaismääräys on voitu tehdä esimerkiksi serkulle tai säätiölle, jotka eivät kuulu lakimääräiseen perimykseen.

Tulkintaohje tulee sanamuotonsa mukaan sovellettavaksi, jos seuraavat neljä edellytystä täyttyy:

- 1) omaisuuden ensisaajana on eloonjäänyt aviopuoliso
- 2) aviopuoliso saa omaisuuden yleistestamentilla
- 3) testamentissa on toissijaismääräys
- 4) testamentin tulkinnasta ei muuta johdu.⁵³

Tulkintaohje soveltuu sekä puolisoitten tekemiin keskinäisiin testamentteihin että tilanteisiin, joissa vain toinen puolisoista on tehnyt testamentin eloonjääneen puolison hyväksi. Tulkintaohjeesta

⁵⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 627 ja 650.

⁵¹ Rautiala 1967, s. 306-309 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 628.

⁵² Saarenpää 2005.

⁵³ Aarnio – Kangas 2015, s. 629.

voidaan myös poiketa. Pykälän sanamuodon mukaisesti ”jollei testamentista muuta johdu” eli kysymys on testamentin tulkinnasta. Lesken oikeusasema määrittyy siis ensisijaisesti testamentin määräyksien mukaan.

Perintökaaren 3 luvun säännösten soveltaminen ei kuitenkaan aina ole testamentin tekijöiden toiveissa. Jos aviopuolisot eivät halua rajoitetulla omistusoikeustestamentilla saadun omaisuuden jakautuvan PK 3 luvussa tarkoitettulla tavalla tai PK 3 luvun tulevan muutenkaan sovellettavaksi, heidän on syytä ottaa tästä testamenttiin selkeät määräykset. PK 3 luvun säännösten soveltamisen voi poissulkea testamentilla joko kokonaan tai osittain.⁵⁴ Puolisot voivat välttää PK 3 luvun säännösten soveltamiseen liittyvät ongelmat myös määräämällä toissijaisille saajille kuuluvat etuudet esinekohtaisesti. Esimerkiksi asuntoon liittyvään lesken jälkeiseen toissijaismääräykseen ensiksi kuolleen puolison rintaperillisille ei sovelleta PK 12:1:n oikeusohjetta.⁵⁵ Jos oikeusohjeen käyttö onkin testamentissa selvästi torjuttu, ei oikeusohjetta voi käyttää.

2.3.2 Toissijaismääräys muiden kuin aviopuolisoiden testamentissa

Testamentin ja näin ollen myös sen toissijaismääräyksen voi tehdä mille tahansa luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle. Kuten aiemmin on mainittu ovat monet tulkintaohjeet muotoutuneet aviopuolisoiden testamenttia ajatellen, mutta se ei poista mahdollisuutta tehdä testamentti esimerkiksi avopuolisolle, muulle sukulaiselle tai edunvalvojalle.

Rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjeessa on nimenomaisesti mainittu sana *puoliso*. Vakiintuneiden laintulkintaperiaatteiden mukaan tulkinnan lähtökohdaksi tulee asettaa lain sanamuoto ja epäselvässä tilanteessa tulee turvautua lain esitöihin. PK 12:1:ssä mainitaan yksiselitteisesti ”eloonjääneelle puolisolle” ja tästä syystä PK 12:1 ei tule sovellettavaksi muiden kuin aviopuolisoiden testamentissa.⁵⁶ PK 12:1 ei tule sovellettavaksi avopuolisoiden tai muiden henkilöiden hyväksi tehdyissä testamenteissa.

Perintökaaren 12:1 perustuu vuoden 1935 ehdotukseen perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi (vuoden 1935 ehdotus). Kyseisessä ehdotuksessa sanotaan:

⁵⁴ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 109. Ks. myös Rautiala 1967, s. 307.

⁵⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 944.

⁵⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 632–633.

Ehdotuksessa ei ole puheenaolevaa pykälää vastaavaa sääntöä sellaisen tapauksen varalta, että perittävä on yleistestamentinsaajaksi asettanut jonkun muun kuin puolisonsa ja tämä ohella määrännyt, kenelle omaisuus tämän kuoltua tai muusta syystä on myöhemmin menevä. Tällöin ei kuten puolison osalta voida käyttää testamentin tulkinnan lähtökohtana perimissääntöjä, eikä ole katsottu tarpeelliseksi ottaa lakitekstiin sanotun jokseenkin harvinaisen tapauksen järjestelemistä tarkoittavia säännöksiä.⁵⁷

KKO 2007:21. A oli testamentissaan määrännyt, että hänen omaisuutensa oli ensiksi menevä täysin omistusoikeuksin hänen pojalleen B:lle ja B:n kuoleman jälkeen tämän rintaperillisille sekä ettei B:n puolisoilla ollut avio-oikeutta tuohon omaisuuteen. Vähän ennen kuolemaansa B lahjoitti valtaosan omaisuudestaan puolisolleen. Korkein oikeus katsoi, että testamentin ensisijaisen saajan ollessa muu taho kuin testamentin tekijän aviopuoliso, ensisijaisen saajan oikeudellista asemaa ei voida perustaa PK 12:1:een tai PK 3:3:een, vaan toissijaismääräyksen merkitystä on arvioitava testamentin kokonaisuuden ja testamentin tekijän siitä ilmenevän tarkoituksen pohjalta.

Korkeimman oikeuden ennakkotapaus vahvistaa sen, että myöskään 2000-luvulla ensisaajan oikeudellista asemaa ei voida perustaa rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjeeseen muiden kuin aviopuolisoiden osalta. Käsittelen tapausta tarkemmin jaksossa 4.2.3.

Testamenttimääräyksen koskiessa muuta kuin aviopuolisoa tulee testamenttiin sisällyttää tarkat ohjeet jäämistön jakamisesta ensisaajan jälkeen. Jos testamentti ei sisällä tarkkoja ohjeita, perintökaaren läheinen liittymä ruotsalaiseen esikuvaan puoltaa Aarnion ja Kankaan mielestä tulkintaa, jonka mukaan toissijaissaajan suhteellinen osuus on erotettava ensisaajan jäämistöstä samassa suhteessa kuin tekijän ja ensisaajan omaisuus olivat tekijän kuollessa.⁵⁸ Puolittamisperiaatetta ei voi soveltaan muihin kuin aviopuolisoihin, koska perintökaaren säännökset puolison perintöoikeudesta on kirjoitettu vastaamaan aviovarallisuusjärjestelmää. Aviovarallisuusjärjestelmä ei sovellu muiden kuin aviopuolisoiden välisiin suhteisiin, joten myöskään puolison perintöoikeutta koskevat säännökset eivät sovellu testamenttimääräykseen heidän välillään.⁵⁹

---

⁵⁷ Vuoden 1935 ehdotus, s. 125.

⁵⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 634–635.

⁵⁹ Kangas 2019, s. 596.

Ruotsin Ärvdabalkenissa (1958:637, ÄB) on PK 12:1:aa vastaava kohta ÄB 12:1⁶⁰. Ruotsin oikeuskirjallisuus ja lain esityöt ovat siis tässä kohdassa myös hyvä lähde. Lainvalmisteluasiakirjoissa todetaan, ettei PK 12:1 ole sovellettavissa, kun ensisaaja ei ole puoliso ja lainsäätäjät myös torjuu puolittamisperiaatteen ulottamisen muihin kuin lesken hyväksi tehtyihin rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin⁶¹.

Ruotsissa valtavirrasta⁶² poikkeavan mielipiteen ÄB 12:1:n soveltuvuudesta myös muihin kuin aviopuolisoihin on esittänyt Anders Eriksson, joka on Uppsalan yliopiston kunniatohtori ja toiminut tuomarina useissa tuomioistuimissa. Erikssonin mielestä ÄB 12:1 voitaisiin soveltaa analogisesti myös avopuolisoihin. Eriksson ei lähtökohtaisesti vastusta myöskään ÄB 3 luvun säännösten soveltamista, kun kyseessä on myös muiden kuin avopuolisoiden välinen keskinäinen testamentti. Tämän seurauksena, jollei testamentista muuta johtuisi, ensisaajan jälkeinen pesä tulisi jakaa suhteellisina pesäosuuksina toissijaissaajan ja ensisaajan oikeudenomistajien kesken. Perusteluna tälle analogiselle aviopuolisoihin soveltamiselle eli poikkeavalle mielipiteelle Eriksson nimeää oikeuskäytännön, mutta ei nimeä yhtään oikeustapausta.⁶³

Mielestäni näkemys on jo lähtökohtaisesti ongelmallinen, koska sitä ei perustella hyvin. Se on ongelmallinen myös, koska tämä näkemys mahdollistaisi testamentin tekijälle mahdollisuuden vaikuttaa ensisaajan jättämään koko omaisuuteen, kun ensisaajan kuollessa ei-aviopuolison pesä jaettaisiin suhteellisina pesäosuuksina toissijaissaajan ja ei-aviopuolison oikeudenomistajien kesken. Toisen jäämistöstä ei saa määrätä. Eriksson ei kuitenkaan pidä tätä kiellettynä toisen jäämistöstä määräämisenä. Kiellettyä Erikssonin mielestä sen sijaan on, jos testaattori olisi määrännyt ensisaajan oikeudenomistajille kuuluvasta pesäosuudesta. Koko pesän antavaa ÄB 3:8:ää⁶⁴ sen sijaa ei voida Erikssonin mielestä analogisesti soveltaa muihin kuin niihin, joilla on sukuside.⁶⁵

---

⁶⁰ ”Är genom testamente förordnat att egendom, som tillkommer efterlevanda make såsom arvinge eller universell testamentstagare, skall, sedan makens rätt upphört, tillfalla annan, äger vad I 3 kap. är stadgat motsvarande tillämpning, såvitt ej annat följer av testamentet.”

⁶¹ Aarnio – Kangas 2015, s. 633 viittaa SOU 1929:22, s. 252–253.

⁶² Erikssonin mielipide eroaa esimerkiksi Gösta Walinin ja Göran Lindin mielipiteistä teoksessa *Kommentar till ärvdabalken, del I* (2018).

⁶³ Eriksson 2018, s. 175–178.

⁶⁴ ÄB 3:8: ”Finns det vid den efterlevande makens död arvsberättigade efter endast en av makarna, skall dessa arvingar ärva allt”.

⁶⁵ Eriksson 2018, s. 178.

3 ENSISAAJAN OIKEUDELLINEN ASEMA

Täyden omistusoikeustestamentin saaja saa täyden vallan määrätä omaisuudesta elämänsä aikana ja kuolemansa varalta. Testamenttityyppi muuttuu, jos kyseinen testamentti sisältää toissijaismääräyksen. Rajoitettu omistusoikeustestamentti antaa ensisaajalle nimensä mukaisesti vain rajoitetun omistusoikeuden omaisuuteen.

Se, millaiset rajat ensisaajan omistusoikeudella on, riippuu testamentin määräyksistä sekä niiden tulkinnasta. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on mainittu, testamenttia tulkitaan sen sanamuodon ja mahdollisen lisämateriaalin perusteella. Perintökaaren 11 luvun 1§:n mukaan testamenttia on tulkittava niin, että tulkinnan voidaan otaksua vastaavan testamentin tekijän tahtoa. Testamentin tekijä voi testamentillaan laajentaa ensisaajan oikeutta tai rajoittaa ensisaajan oikeutta perittävään omaisuuteen toissijaisen saajan eduksi. Tärkein oikeusohje rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkinnassa on edellä käsitelty rajoitetun omistusoikeuden tulkintaohje (PK 12:1).

Tässä luvussa keskityn siihen millaisen oikeudellisen aseman ensisaaja saa elämänsä ajaksi (*inter vivos*) ja kuolemansa varalta (*mortis causa*). Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on todettu, ensisaaja on yleensä leski ja lesken erityisasema tulee siksi esille myös tässä luvussa. Toissijaissaajan oikeussuojakeinoja ensisaajaa vastaan käsitellään seuraavassa luvussa.

3.1 Oikeus tehdä oikeustoimia *inter vivos*

Oikeustoimet *inter vivos* ovat oikeustoimia asianosaisten elinaikana. Näitä oikeustoimia ovat yleensä ne, jotka ovat 1) vastikkeellisia, 2) muuttavat tekijänsä oikeusasemaa merkittävästi jo tämän eläessä ja 3) joiden edunsaajalla on oikeus vaatia toimen täyttämistä jo perittävän elinaikana⁶⁶. Esimerkiksi kauppa ja vaihto sekä vastikkeeton lahja ovat oikeustoimia *inter vivos*. Onko rajoitetun omistusoikeustestamentin ensisaajalla oikeus tehdä näitä oikeustoimia testamentilla saadusta omaisuudesta?

Lähtökohtaisesti rajoitettu omistusoikeustestamentti ei rajoita ensisaajan oikeutta määrätä omaisuudesta elämänsä aikana, jollei testamentin tulkinnasta muuta johdu. Ensisaaja saa omaisuuteen täyden omistusoikeuden elinajaksi ja voi myydä, vaihtaa tai lahjoittaa omaisuutta. Oikeustoimille ei tarvitse näyttää todeksi erityistä tarvetta. Ensisaajalla ei ole velvoitetta säilyttää testamentilla saamaansa omaisuutta koskemattomana toissijaisen saajan varalle. Käytännössä on kuitenkin syytä

---

⁶⁶ Saarenpää 1985, s. 258–263.

sisällyttää testamenttiin tieto siitä, miten laaja pääoman käyttövaltuus ensisaajalla on, jotta siitä ei synny epäselvyyttä testamentin täytäntöönpanovaiheessa.

Suurimmassa osassa rajoitettuja omistusoikeustestamentteja ensisaaja on tekijän aviopuoliso, johon sovelletaan lähtökohtaisesti PK 12:1:n tulkintaohjetta. Leski saa siis nauttia ja määrätä saamastaan omaisuudesta vapaasti. PK 3 luvun mukaisesti ensisaaja-leski saa elinajaksi täyden omistusoikeuden testamentilla määrättyyn omaisuuteen. Leski saa oikeuden nauttia omaisuuden korosta ja tuotosta. Leskellä ei ole tilitysvelvollisuutta kauppahinnan käytöstä. Leski ei ole velvollinen pitämään erillään tai muuten selvittämään, mikä on hänen jo avioliiton aikana omistamaansa ja mikä perintönä tai testamentilla saamaansa omaisuutta.⁶⁷ Ylöstalon mukaan (toisin kuin *mortis causa* -oikeustoimien) *inter vivos* -oikeustoimien voidaan katsoa olevan ”yleisesti tarpeen eloonjääneen testamentintekijän omien henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseksi, joita silmällä pitäen keskinäinen testamentti säännöllisesti tehdään”⁶⁸.

Aiemmin suurta merkitystä oli leskelle suopealla tulkinnalla. Kyseisen tulkintaperiaatteen mukaan epätietoisessa tapauksessa leskelle annettiin sanamuodon estämättä myös oikeus määrätä omaisuudesta, ”jos lesken sosiaaliset tarpeet sitä edellyttivät ja perittävän voitiin olettaa tarkoittaneen sellaisen tulkinnan hyväksymistä”. Nykyisin leskelle suopean tulkinnan merkitystä on vähentänyt lesken aseman vahvistuminen lakimääräisenä perillisenä ja testamenttisaantojen verotuksen vakiintuminen.⁶⁹

Testamentin tulkinnalla ratkaistaan viime kädessä kysymys siitä, onko ensisaaja kelpoinen ryhtymään irtainta omaisuutta koskeviin oikeustoimiin. Testamentintekijän omaisuus voi käsittää erilaisia esineitä ja omaisuuseriä, joiden alkuperä, taloudellinen merkitys ja käyttötapa voivat antaa tulkinnalle arvoa suuntaan tai toiseen⁷⁰. Mikäli vertaillaan lesken ja jonkun toisen ensisaajan kelpoisuutta ryhtyä irtainta omaisuutta koskeviin oikeustoimiin on leskellä mielestäni parempi oikeussuoja. Ensisijaismääräys tehdään yleensä lesken suojaksi ja lesken sekä ensiksi kuolleen puolison omaisuudet voivat olla sekaisin. Kuten aiemmin mainittu, leskellä ei ole velvollisuutta pitää erillään hänen omaa omaisuuttaan ja testamentilla saatua omaisuutta. Leski voi täysin tietämättään tehdä oikeustoimia testamentilla saadusta omaisuudesta. Sen sijaan ensisaaja, joka ei ole leski, tietää

---

⁶⁷ Lesken oikeudesta elämänsä aikana enemmän ks. Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 108 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 635.

⁶⁸ Ylöstalo 1954, s. 151–152.

⁶⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 526–527.

⁷⁰ Keskinäisestä testamentista kts. Ylöstalo 1954, s. 152–153.

yleensä paremmin mikä on hänen alkuperäistä omaisuuttaan ja mikä on testamentilla saatua omaisuutta.

Testamentti voi sisältää luovutuskiellon eli kiellon luovuttaa testamentilla saatua omaisuutta. Luovutuskielto voi koskea kaikkea omaisuutta tai osaa omaisuudesta. Jos luovutuskielto on ymmärrettävissä purkavaksi testamenttiehdoksi, ensisaaja voi sen sivuuttamisen johdosta menettää testamenttiin perustuvan oikeutensa. Jos purkava ehto toteutuu, testamentilla saatu omaisuus on luovutettava sille, jolle se lakimääräisen perimyksen tai testamentin nojalla kuuluu eli rajoitetun omistusoikeustestamentin tapauksissa toissijaiselle saajalle.⁷¹

3.1.1 Kiinteää omaisuutta koskevat oikeustoimet

Kiinteällä omaisuudella tarkoitetaan esineoikeuden mukaan maapohjan tietyllä tavoin yksilöityjä osia, kiinteistöjä ja eräitä muita maa- ja vesialueiden yksiköitä. Kaikki muu omaisuus on irtainta.⁷² Jäämistöoikeudessa merkityksellisiä ovat erityisesti kiinteistöt. Kiinteän omaisuuden luovuttaminen sekä panttaaminen kuuluvat ensisaajan määräysvallan piiriin. Erityistä tarvetta myöskään kiinteästä omaisuudesta määräämiseen ei tarvitse näyttää toteen.⁷³

KKO 1953 II 93. Vaimo oli hänen ja miehensä tekemän keskinäisen testamentin nojalla saanut omistusoikeuden jäämistöön. Testamentissa oli kuitenkin määrätty myös siitä, miten omaisuuden suhteen oli kummankin puolison kuoltua meneteltävä. Leski katsottiin oikeutetuksi myymään miehensä kuoltua myös tälle kuulunut osuus puolisojen yhteisesti omistamasta kiinteistöstä.

Tapaus on ajalta ennen PK 12:1:n voimaantuloa, mutta kuvaa periaatetta, jonka varaan PK 12:1 on laadittu⁷⁴.

KKO 1998:113. Puolisot A ja B olivat tehneet keskinäisen omistusoikeustestamentin, jonka toissijaismääräyksen mukaan puolisojen omaisuuden oli molempien kuoltua perivä rintaperillinen

---

⁷¹ Lohi 2006, s. 184.

⁷² Varallisuus oikeus (päivittyvä verkkajulkaisu) VI Esineoikeus – 2. Esineet ja omaisuus – Jaottelu kiinteisiin ja irtaimiin esineisiin.

⁷³ Aarnio – Kangas 2015, s. 635. Aiemmin katsottiin todistustaakan kiinteistön luovutuskompetenssista olevan sillä, joka väittää sen käyvän testamentista ilmi. Tästä enemmän ks. Ylöstalo 1954, s. 151.

⁷⁴ Aarnio – Kangas 2015, s. 636.

C. A:n kuoltua muut rintaperilliset D, E ja F vaativat lakiosaansa. B myi tilan alihintaisella kaupalla D:lle ja maksoi E:lle ja F:lle lakiosat A:n jälkeen.

B:n kuoltua D:n, E:n ja F:n A:n jälkeen vaatimat lakiosat otettiin huomioon määrättäessä C:lle A:n testamentin toissijaismääräyksen perusteella kuuluvaa suhteellista osaa B:n pesästä.

Korkeimman oikeuden tapauksessa ensisaajan kiinteän omaisuuden myymiselle ei ollut estettä. Luovutustoimi oli pätevä ja oikeusongelmaksi jäi lakiosiin liittyvä kysymykset.⁷⁵

Testamenttimääräystä, jolla syntymättömälle lapselle on testamentattu kiinteää omaisuutta, ei ole kuitenkaan noudatettava, jos tämä olisi vastoin sen valtion lakia, jossa kiinteä omaisuus sijaitsee (PK 26:8.2). Hallituksen esityksen mukaan useissa valtioissa on esimerkiksi kiinteistöjen vaihdannan turvaamiseksi rajoitettu kiinteän omaisuuden testamenttaamista syntymättömälle henkilölle⁷⁶. Suomen lain mukaan kiinteistön saa testamentata testamentin ensisaajan vastaisuudessa syntyvälle lapselle PK 9:2.2:n mukaisesti.

Vuokra

Testamentin ensisaaja voi myös perustaa rajoitettuja esineoikeuksia eli esimerkiksi solmia vuokrasopimuksia sekä kiinteästä että irtaimesta omaisuudesta. Vuokra-ajan suhteen ei ole rajoituksia.⁷⁷ Käytännössä voi tulla kyseeseen tilanne, jossa toissijaissaaja saa omistukseensa kiinteistön, johon on perustettu vuokraoikeus.

Metsä

Testamentilla määrättyyn omaisuuteen voi kuulua metsää. Testamentin ensisaaja voi hakata jäämistöön kuuluvalla kiinteistöllä olevaa metsää eikä metsänmyyntioikeutta ole rajoitettu yksin kotitarvehakkuuseen. Ainoa metsänhakkaamista rajoittava tekijä on PK 3:3. Toissijaiset perilliset voivat saada vastiketta lesken pesää jaettaessa, jos metsänmyynti merkitsee omaisuuden huolimatonta hävittämistä, joka asiallisesti voidaan rinnastaa lahjoituksen tekemiseen.⁷⁸ Omaisuuden huolimatonta hävittämistä metsäomaisuuden osalta voisi mielestäni olla esimerkiksi metsäsuunnitelman laiminlyöminen.

---

⁷⁵ Tapauksesta enemmän Kankaan oikeustapauskommentissa ks. Kangas 1999b.

⁷⁶ HE 44/2001, s. 80.

⁷⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 636.

⁷⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 636. Lesken oikeudesta metsäomaisuuteen liittyen lisää ks. Ylöstalo 1954, s. 153–157.

3.1.2 Kiinteää omaisuutta koskeva lainhuuto

Lainhuuto tarkoittaa kiinteistön omistusoikeuden kirjaamista. Kiinteistön saannolle myönnetään lainhuuto osoitukseksi omistusoikeudesta kiinteistöön ja se luo julkisuutta sekä vahvistaa saajan omistajan asemaa.⁷⁹ Testamentissa rajoitetun omistusoikeuden saaja voidaan merkitä omistajaksi lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin. Jos testamentin saajalla on oikeus disponoida eli määrätä kiinteistöstä oikeustoimin eläessään, ei testamenttausoikeuden puuttuminen estä lainhuudon myöntämistä. Myöskään ensisaajalle asetettu nimenomainen kiinteistön luovutuskielto ei estä lainhuudon myöntämistä, koska vallintarajoituksesta tehdään maakaaren (1995/540, MK) 12:5:n mukaisesti erillinen merkintä lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin.⁸⁰

Myös lainhuutohakemuksen hyväksyttävyyteen ohjeena on pidettävä PK 12:1:stä ilmi käyvää periaatetta eli puolison hyväksi tehdyn rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkinnaissa on noudatettava soveltuvien osin, mitä PK 3 luvussa on säädetty. Leski on PK 3 luvun mukaisesti oikeutettu saamaan lainhuudon puolisoltaan perimään kiinteistöön.⁸¹

KKO 1955 II 44. Kun keskinäistä testamenttia oli tulkittava siten, että eloonjäänyt puoliso oli saanut omistusoikeuden ensiksi kuolleen puolison jäämistöön, ei se seikka, että testamentissa myös oli määrätty, kenelle sanottu omaisuus jälkeen jääneen puolisonkin kuoltua oli menevä, ollut esteenä lainhuudon myöntämiselle viimeksi mainitulle puolisolle. (Ään.)

Myönteistä lainhuutopäätöstä ei pidä tehdä ennen kuin testamentin saajan oikeusasema on kehittynyt riittävän vakaaksi. Lainhuuto nimittäin korjaa saantokirjassa olevat piilevät ja näkyvät muotovirheet. MK 13:1:n mukaisesti saantokirjan muotovirheeseen ei voida vedota, kun lainhuuto on myönnetty tai lainhuutohakemus on jätetty lepäämään. Lainhuuto nauttii myös positiivista julkista luotettavuutta.⁸²

3.1.3 Vastikkeettomat oikeustoimet

Vastikkeettomalla oikeustoimella tarkoitetaan lahjoitusta, jossa testamentilla saatu omaisuus vähenee. Esimerkiksi lahja on vastikkeeton oikeustoimi. Perintökaaresta ei ole saatavissa selvää

⁷⁹ Varallisuus oikeus (päivittyvä verkkajulkaisu) VI Esineoikeus – 9. Kirjaamisjärjestelmä esineoikeudessa – Kiinteistöoikeudellinen kirjaaminen.

⁸⁰ Aarnio – Kangas 2010, s. 596–597.

⁸¹ Aarnio – Kangas 2015, s. 1069.

⁸² Aarnio – Kangas 2015, s. 1072. MK 13:1:n vaikutuksesta testamenttioikeuteen yleisesti ks. Lohi 2000, s. 936–957.

tulkintaohjetta vastikkeettomien luovutusten sallittavuudesta⁸³. Olennaista lahjoittamisessa on sen tapahtuminen ensisaajan elinaikana. Omaisuuden lahjoittaminen sillä ehdolla, että se siirtyy saajalle lahjoittajan kuolinhetkellä, tekee lahjoituksesta testamenttiin rinnastuvan. Testamenttauskieltoa ei voi kiertää naamioimalla testamenttausta oikeustoimeksi *inter vivos*.

PK 7:3.3:n mukaisesti testamenttiin rinnastuvasta lahjasta on kyse silloin, kun se on annettu sellaisissa olosuhteissa ja sellaisin ehdoin, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin. Momentin mukaan, jos on olemassa *erityisiä vastasyitä* lahjaa ei lisätä lakiosalaskelmassa pesän varoihin. Testamenttiin rinnastuvassa lahjassa olennaista on saantotapahtuman kytkeytyminen jollain tavalla perittävän kuolemaan. Keskeisiä tekijöitä ovat aika ja saannon ehdot: joko luovutus ajoittuu lähelle kuolinhetkeä tai sen keskeiset ehdot täytyvät juuri tuolloin.⁸⁴ Lahjan tunnusmerkistö täyttyy yleensä silloin, kun lähestyvä kuolema on ollut ennakoitavissa⁸⁵.

Myös sellainen vastikkeeton saanto, joka on kytketty ensisaajan kuolemaan, on kielletty. Kyseessä on tällaisessa tapauksessa kuolemanvaraislahja, joka on PK 17:2:n mukaisesti sallittu ainoastaan testamentin muodossa annettuna. PK 17:2:n mukaan ”lahjalupaukseen, jota ei ole täytettävä antajan eläessä, on sovellettava, mitä testamentista on säädetty”. Kuolemanvaraislahja kiellettiin 1.1.1966 voimaan tullessa perintökaarella⁸⁶. Myöskään kuolemanvaraislahjan kieltoa ei voi kiertää otsikoimalla lahjaa muuksi oikeustoimeksi. *Falsa demonstratio non nocet* -periaatteen mukaisesti otsikointi ei ole ratkaisevaa oikeusvaikutusten kannalta⁸⁷.

Sen sijaan lahjalupaus ja kuolema ennen lahjan toteuttamista on oikeusvaikutuksiltaan eri asia kuin testamenttiin rinnastuva lahja tai kuolemanvaraislahja. Lahjanlupauslain (625/1947, LahjaL) 1§:n mukaisesti annettu lahjanlupaus on sitova. LahjaL 1§:n mukaan ”irtaimen omaisuuden lahjoittamista koskeva, lupaus olkoon, niin kauaa kuin lahjoitusta ei ole täytetty, vaikutukseton, jollei lupausta ole tehty velkakirjassa tai muussa asiakirjassa, joka on annettu lahjan saajalle, tai elleivät asianhaarat lupausta tehtäessä osoita, että se oli tarkoitettu tulla yleisön tietoon”.

---

⁸³ Aarnio – Kangas 2015, s. 637.

⁸⁴ Saarenpää 1980, s. 308–309, 320.

⁸⁵ Testamenttiin rinnastuvasta lahjasta enemmän ks. Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 275–280.

⁸⁶ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 314.

⁸⁷ Periaatteesta lisää kts. Sherrin et al 1987, s. 497–506.

Käsittääkseni tämänlainen lahja voitaisiin antaa myös testamentilla saadusta omaisuudesta, vaikka oikeusvaikutus tapahtuisi vasta kuoleman jälkeen eli toissijaissaajan oikeuden aikana. Lahjalupauksen saajan oikeus on nimittäin täytettävä jäämistövaroista ennen testamentinsaajien oikeuksia, jos lupauksen sisällöstä ei muuta johdu. Käytännössä lahjalupauksen tunnistaminen ja erottaminen testamentista on osoittautunut vaikeaksi, koska lahjalupaus muistuttaa materiaaliselta oikeusasemalta testamenttia. Aarnion ja Kankaan mukaan selvääkin lahjanlupausta on saatettu pitää testamenttina. Näin ollen lahjansaaja ei ole saanut lahjaa, koska testamentti täytyy tehdä sille säädetyssä testamenttimuodossa.⁸⁸

Aviopoliso

Rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjeen (PK 12:1) mukaisesti lesken oikeudellinen asema määräytyy PK 3 luvun perusteella, jollei testamentista muuta ilmene. Tulkintaohjetta sovelletaan vain aviopuolisoon. Ainoa perintökaaresta löytyvä rajoitus lesken oikeustoimille inter vivos koskee vastikkeettomia oikeustoimia. Se on PK 3:3, jonka 1. momentin mukaan

”jos eloonjäänyt puoliso on antamalla lahjan tai muulla siihen rinnastettavalla toimella, ottamatta asianmukaisesti huomioon ensiksi kuolleen puolison perillisten oikeutta, aiheuttanut omaisuutensa olennaisen vähentymisen, on eloonjääneen puolison pesää jaettaessa hänen perillisilleen tulevasta osuudesta suoritettava ensiksi kuolleen puolison perillisille vastiketta heidän pesäosuutensa vähentymisestä.”

Kyseinen momentti oikeuttaa päättelemään, että lahjoitus on yleensä pätevä ja siirtää omistusoikeuden lopullisesti lahjan saajalle. Lahjoitukselle ei tarvitse olla syytä eikä ensisaajalta voida vaatia samanlaista säästäväisyyttä tai taloudenhoitoa kuin testamentintekijällä oli. Ensisaajan ei voida myöskään olettaa käyttävän lahjoitukseen ensisijaisesti omia varoja ja vasta toissijaisesti testamenttivaroja.⁸⁹ Näin ollen kyseenomainen lahjoitettu omaisuus siirtyy pois testamentilla määrättävästä omaisuudesta, jonka toissijaissaaja saa ensisaajan kuoltua tai muuna testamentista tulkittavana ajankohtana. Toissijaissaajan oikeussuojakeinoksi jää vastikesäännöstö ja lahjansaajan palautusvelvollisuus, joita käsittelen seuraavassa luvussa.

---

⁸⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 40–43.

⁸⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 40–43 ja 637.

3.2 Oikeus tehdä oikeustoimia mortis causa

Mortis causa tarkoittaa oikeustoimia kuoleman varalta. Näitä oikeustoimia ovat *todennäköisesti* ne, jotka ovat 1) vastikkeettomia, 2) eivät ole muuttaneet merkittävästi tekijänsä oikeusasemaa tämän eläessä, ja 3) edunsaajalla ei ole ollut oikeutta vaatia ehdollisen oikeustoimen täyttämistä tekijän eläessä.⁹⁰ Käytännössä mortis causa oikeustoimi tarkoittaa testamenttia, koska testamentti on Suomen oikeuden mukaan henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen lisäksi ainoa kuolemanvarainen oikeustoimi.⁹¹

Pääsäännön mukaan ensisaajalla ei ole oikeutta määrätä kuolemanvaraisesti testamentilla saamasta omaisuudesta eli toissijaisen saajan määrääminen rajoittaa ensisaajan *testamenttausvaltaa*. Kuolleen jäämistö menee sille henkilölle, jolle testamentin tekijä on sen määrännyt.⁹² Kuten Aarnio ja Kangas toteavat ”kenelläkään ei ole valtaa tehdä testamenttia toisen omaisuudesta”⁹³. Toissijaismääräyksen merkitys vähenisi suuresti tai katoaisi kokonaan, mikäli ensisaaja voisi aina testamentata omaisuuden ja näin ollen syrjäyttää toissijaisen saajan.

Jos (leski)ensisaajan oikeutta ei ole testamentissa muulla tavoin rajoitettu, lesken osalta testamenttausvallan laajuus määräytyy PK 3 luvun säännösten mukaisesti eli samansisältöisesti kuin perillisenä olevan puolison. Toissijaiselle saajalle turvataan PK 3 luvun säännöksissä sekä arvomääräinen pesäosuus että myös tietty esinekohtainen omaisuus. Arvomääräisellä rajoituksella tarkoitetaan sitä, että ensisaaja ei voi määrätä siitä pesäosuudesta, joka toissijaiselle saajalle on PK 3 luvun säännösten mukaan tuleva. Esinekohtaisella rajoituksella tarkoitetaan sitä, että ensisaajan testamentti ei voi koskea niitä omaisuusesineitä, jotka toissijainen saaja on PK 3:5:n nojalla oikeutettu ottamaan itselleen pesänjaossa.⁹⁴

Käytännössä leski saattaa usein kuvitella voivansa määrätä kaikesta omaisuudesta myös kuoleman varalta. Erehdys on ymmärrettävä, koska leskellä voi olla esimerkiksi lainhuuto kiinteistöön tai omistajamerkintä asunto-osakeyhtiön osakasluettelossa. Omistuskirjaukset eivät ole virheellisiä

⁹⁰ Saarenpää 1985, s. 258–259 ja 262–263.

⁹¹ Ainoa poikkeus testamenttausmonopolista on mahdollisuus määrätä jäämistöstä myös henkivakuutuksen edunsaajamääräyksellä (kts. Aarnio – Kangas 2015, s. 26). Henkivakuutuksesta jäämistösuunnittelussa ks. Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 189–224.

⁹² Ylöstalo 1954, s. 134.

⁹³ Aarnio – Kangas 2015, s. 639–640.

⁹⁴ Arvomääräisestä ja esinekohtaisesta pesäosuudesta ks. Lohi 2006, s. 39–61 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 641–645.

eivätkä ne loukkaa toissijaisen saajan oikeutta. Omistuskirjaukset eivät kuitenkaan oikeuta määräämään testamentilla toissijaisille saajille kuuluvasta pesäosuudesta.⁹⁵

Testamenttausvalta voi poikkeuksellisesti tulla kyseeseen, vaikka testamentissa olisi toissijaismääräys. Tulkinnassa lähtökohtana on testamentin sanamuoto eikä testamentin tulkinnassa ole lupaa olettaa jälkissädöksessä olevan merkityksettömiä lausumia⁹⁶, joten mahdollinen lausuma testamenttausvallan laajentamisesta on otettava huomioon. Testamentissa voi nimenomaisesti olla määrätty, että ensisaajalla on oikeus testamentata ensiksi kuolleen omaisuutta. Myös arvomääräiseen ja esinekohtaiseen rajoitukseen voi tulla muutoksia, jos testamentti tulkitaan sillä tavalla.⁹⁷

KKO 2005:6. Puolisoiden keskinäisessä omistusoikeustestamentissa oli toissijaismääräys. Leski myi testamentilla saamansa ensiksi kuolleen kuuluneen kiinteistön sijoittaen kauppahinnan obligaatioihin. Leskellä katsottiin olevan oikeus määrätä obligaatioista omalla testamentillaan.

Tapaukseen sovellettiin PK 12:1:n mukaisesti PK 3 luvun säännöksiä niissä kohdissa, joissa testamentista ei muuta johtunut. Keskinäisessä testamentissa ei ollut lesken testamenttausvaltaa koskevia määräyksiä.⁹⁸ Kyseisessä tapauksessa oli riidatonta, että leskellä oli oikeus laatia omasta osuudestaan uusi testamentti. Tapauksessa vahvistettiin se, että eloonjäänyt ei voinut määrätä siitä, mikä ensiksi kuolleen puolison testamentin toissijaismääräyksen mukaan oli menevä ensiksi kuolleen perillisille.

Olennaista tapauksessa oli kysymys siitä, että oliko ensin kuolleen puolison toissijaissaajilla esinekohtainen oikeus ensiksi kuolleen jäämistön sijaan tulleeseen omaisuuteen? Kysymys oli testamentin tulkinnasta ja korkein oikeus päätyi siihen, että oikeus on arvomääräinen. Esinekohtainen oikeus kohdistui vain niihin esineisiin, jota oli tallella lesken pesässä. Kankaan oikeustapauskommentin mukaan ”toissijaissaajan oikeus ei ole oikeutta surrogaattiin, eikä laissa oleva testamenttauskielto määrätä ensiksi kuolleen puolison perillisille tulevasta omaisuudesta estä

---

⁹⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 998–999. Testamenttaamiskompetenssia koskevasta erehdyksestä ks. myös Ylöstalo 1954, s. 137. Aina ei ole helppoa ymmärtää onko puoliso tarkoittanut määrätä vain omasta pesäosuudestaan, omasta omaisuudestaan vai koko yhteispesän omaisuudesta.

⁹⁶ Ylöstalo 1954, s. 135.

⁹⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 641.

⁹⁸ KKO 2005:6 perusteluiden kohdat 7 ja 8.

tehokasta testamenttimääräystä ensiksi kuolleen puolison omistaman omaisuuden sijaantulleesta omaisuudesta”.⁹⁹

Kun oikeustoimen tekijä on ylittänyt määräämisvaltansa, kysymyksessä on kompetenssitehottomuus. Testamenttauskieltoa rikkova testamentti rikkoo suhteellista kompetenssia. Testamentti on tehoton siltä osin, kuin sillä on määrätty toissijaissaajille kuuluvasta pesäosuudesta. Muilta osin testamentti on tehokas.¹⁰⁰ Toissijaismääräyksen rautessa jostain syystä kuten toissijaisen saajan kuoleman johdosta, testamenttauskompetenssia rajoittava merkitys poistuu myös¹⁰¹.

---

⁹⁹ Kangas 2005.

¹⁰⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 993–994 ja 998–999.

¹⁰¹ Ylöstalo 1953, s. 77.

4 TOISSIJAISSAAJAN OIKEUDELLINEN ASEMA

Edellisessä jaksossa selostetut ensisaajan tekemät oikeustoimet saattavat johtaa siihen, että toissijaismääräystä ei voida enää toteuttaa ensisaajan kuoltua tai ensisaajan oikeuden muuten lakattua. Ensisaajan toteuttamat *inter vivos* -oikeustoimet voivat olla toissijaissaajien kannalta yhtä tuhoisia kuin testamentit. Näistä oikeustoimista herää kysymys toissijaissaajan oikeussuojasta niitä vastaan. Onko toissijaissaajalla oikeussuojakeinoja käytettävissä ja jos on, niin minkälaisia?

Omistusoikeustestamentit, joihin sisältyy toissijaismääräys, voivat olla erilaisia ja näin ollen mahdollisuudet saada oikeussuojaa ovat erilaisia. Olennaisinta on testamentin tulkinta eli millainen merkitys testamentin tekijän on ollut tarkoitus antaa toissijaismääräykselle. Onko tekijän tarkoituksena ollut antaa primäärioikeus ensisaajalle ja antaa toissijainen oikeus vain, jos omaisuutta on ensisaajan kuollessa jäljellä? Vai onko tarkoituksena ollut nimenomaan suosia toissijaista saajaa, jolloin ensisaajan tehtävänä on ollut lähinnä pitää testamentatusta omaisuudesta hyvää huolta toissijaissaajan varalle?

Viimeksi mainitussa tilanteessa on kyse luonteeltaan fideikommissaarista testamentista. Fideikommissaarinen testamentti muistuttaa rajoitettua omistusoikeustestamenttia ja siihen liittyy ensisaajan nimenomainen velvollisuus säilyttää testamentilla saatu omaisuus koskemattomana kuolemaan saakka. Fideikommissaarinen testamentti on käytännössä harvinainen.¹⁰²

Luonnollisesti puolisoiden välisillä keskinäisillä testamenteilla voi lähtökohtaisesti ajatella olevan ensisaajan oikeutta eli eloonjäänyttä puolisoa turvaava funktio. Tällöin toissijaissaajan oikeussuojalla ei ole niinkään merkitystä. Poikkeuksia kuitenkin löytyy. Rajoitettu omistusoikeustestamentti voi sisältää määräyksiä, joissa ensisaajan oikeutta määrätä omaisuudesta rajoitetaan. Rajoituksista on syytä tehdä tarkat määräykset testamenttiin. Ilman tarkkoja määräyksiä testamenttia voi olla vaikea tulkita toissijaissaajalle suopeasti. Tosin esimerkiksi muun kuin puolison hyväksi tehdyssä testamentissa toissijaissaajan nuori ikä voisi olla indikaattori siitä, että ensisaajamääräyksellä tavoitellaan omaisuuden säilymistä toissijaissaajalle.

4.1 Ensisaajan oikeuden aikana

Kuten aiemmin tässä tutkielmassa todettu ensisaajalla on lähtökohtaisesti laaja valta tehdä oikeustoimia testamentatusta omaisuudesta elämänsä aikana. Rajoitukset ensisaajan tekemiin

---

¹⁰² Fideikommissaarista testamentista nykypäivänä kts. Aarnio – Kangas 2015, s. 57–59.

oikeustoimiin liittyä kuolemanvaraisiin oikeustoimiin. Toissijaisen saajan oikeus testamentattuun omaisuuteen alkaa, kun ensisaajan oikeus lakkaa. Oikeudet eivät voi olla päällekkäisiä. Onko toissijaisella saajalla kuitenkin jotain oikeussuojakeinoja käytettävissä ensisaajan oikeuden kestäessä?

Lakiin ei sisälly varsinaisia oikeussuojakeinoja toissijaiselle saajalle tilanteessa, jossa ensisaaja käyttää valtaansa elämän aikana. Laki sen sijaan tarjoaa esimerkiksi fideikommissaarityyppiselle omistusoikeustestamenteille oikeussuojakeinoiltaan varmemmaksi vaihtoehdoksi käyttöoikeustestamentin. Mikään ei kuitenkaan estä testamenttausvapauden puitteissa testamentintekijää tekemästä rajoitettua omistusoikeustestamenttia, jonka tarkoituksena on antaa suoja myös toissijaiselle saajalle.

Onko toissijaisella saajalla oikeus joissain tilanteissa saada edunvalvoja määrätyksi ensisaajan testamentilla saamalle omaisuudelle? Perintökaaren 12:9:n mukaan *käyttöoikeuden* alainen omaisuus voidaan määrätä oikeuden päätöksellä uskotun miehen hallittavaksi tai haltija voidaan velvoittaa asettamaan omaisuudesta vakuus, mikäli omistajan etua ilmeisesti vaarannetaan. Pykälä koskee sanamuotonsa mukaan käyttöoikeustestamenttia. Voisiko PK 12:9 soveltua joissain tilanteissa myös rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin?

Ruotsin perintökaareen sisältyy erityissäännös liittyen fideikommissaarisiiin testamentteihin. ÄB 12:10:n nojalla voidaan perustaa fideikommissaarityyppinen oikeus eli joku on voinut määrätä annettavaksi legaatint kahdelle tai useammalle toistensa jälkeen ja toissijaiseksi nimetyllä legaatinsaajalla on oikeus hakea uskotun miehen määräystä huolehtimaan edustaan, mikäli ensisaaja vaarantaa hänen oikeuttaan.¹⁰³ Suomen perintökaareen ei ole vastaavaa pykälää otettu, koska tilanne koettiin Vuoden 1935 ehdotuksen mukaan niin harvinaiseksi. Vuoden 1935 ehdotuksessa kuitenkin mainitaan, että PK 12:9 voidaan soveltaa myös ”milloin on kysymys legaatista, joka menee kahdelle tai useammalle henkilölle perättäisesti”.¹⁰⁴ Kyse on niin harvinaisesta tilanteesta, että sitä ei löydy nykyisestäkään perintökaaresta. Lain esitöistä voi kuitenkin tehdä oletuksen, että perättäislegaatint ollessa kyseessä, uskotun miehen määräämisen vaatiminen huolehtimaan legaatista ensisaajan oikeuden aikana voisi olla mahdollista. Kyse on kuitenkin legaatista eli esimerkiksi tietystä esineestä

---

¹⁰³ Aarnio – Kangas 2015, s. 58. Ruotsin oikeuden perättäislegaatista ks. Walin 2008, s. 290.

¹⁰⁴ Ehdotus 1935, s. 98.

kuten kiinteistöstä. Koko testamenttiomaisuudelle (yleistestamenti) ei toissijaissaaja voi vaatia uskotun miehen määräämistä.

Toissijaisen saajan oikeussuojakeinona on myös tulkintakanteen nostaminen testamentin sisällöstä. Tulkintakannetta ei ole pakko nostaa, jos testamentin saajat sopivat testamentin tulkinnasta tai pesänjakaja ratkaisee asian lainvoiman saaneella päätöksellä¹⁰⁵. Ensisaajan oikeuteen on Aarnion ja Kankaan mukaan suhtauduttava sitä suopeammin mitä kaukaisempi perillinen toissijainen saaja on. Myös perillistahon todistustaakka siitä, että testamentissa on annettu omistusoikeutta vähäisempi oikeus ensisaajalle, kasvaa sukulaisuussuhteen käydessä etäisemmäksi.¹⁰⁶

4.2 Ensisaajan oikeuden lakattua

Ensisaajan oikeuden lakattua testamentattu omaisuus siirtyy toissijaiselle saajalle. Ensisaajan oikeuden ollessa voimassa ensisaaja on voinut myydä ja lahjoittaa omaisuutta kolmannelle. Oikeustoimien seurauksena kolmas on saanut esineen omistusoikeuden. Jos testamentti tulkitaan siten, että ensisaajalla ei olisi ollut oikeutta oikeustoimeen, millaisia keinoja toissijaisella saajalla on käytettävissä?

4.2.1 Lesken tekemät oikeustoimet

Lesken tekemiin oikeustoimiin ei päästä puuttumaan vielä lesken eläessä. Jos rajoitettua omistusoikeustestamenttia koskevan tulkintaohjeen soveltamisedellytykset täyttyvät eikä testamentin tulkinnasta muuta johdu sovelletaan *lesken kuollessa* toissijaiseen saajaan PK 3 luvun säännöksiä.

Perintökaaren 3:3:n mukaan:

Jos eloonjäänyt puoliso on antamalla lahjan tai muulla siihen rinnastettavalla toimella, ottamatta asianmukaisesti huomioon ensiksi kuolleen puolison perillisten oikeutta, aiheuttanut omaisuutensa olennaisen vähentymisen, on eloonjääneen puolison pesää jaettaessa hänen perillisilleen tulevasta osuudesta suoritettava ensiksi kuolleen puolison perillisille vastiketta heidän pesäosuutensa vähentymisestä.

---

¹⁰⁵ Tulkintakanteesta ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 1020–1059 ja Kangas 2019, s. 613. Käytännössä tulkintakanne kumuloi tu perinnönjaon moitteeseen ja pesänjakaja on tulkinnut testamenttia ensin. Pesänjakajan perinnönjakoratkaisua on mahdollista moittaa määräjassa.

¹⁰⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 627.

Ellei vastiketta voida suorittaa, on lahja tai sen arvo palautettava, mikäli lahjan saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että lahjoitus loukkasi ensiksi kuolleen puolison perillisten oikeutta. Palauttamista koskeva kanne on nostettava vuoden kuluessa siitä, kun perunkirjoitus eloonjääneen puolison jälkeen toimitettiin, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa lahjoituksen täyttämistä.

Jollei lahjanlupauksena annettu sitoumus eloonjääneen puolison kuollessa ollut täytetty, älköön sitä saatettako voimaan sikäli kuin se loukkaisi ensiksi kuolleen perillisten oikeutta.

Toissijainen saaja voi siis vaatia vastiketta toimitettaessa lesken pesänjakoa. Perintökaaressa ei ole tarkemmin määritelty vastikeoikeuden edellytyksiä. Vertailukohdaksi voi kuitenkin ottaa avioliittolain säännökset vastikkeesta. Avioliittolain 94§:ssä mainitaan vastikkeen tulevan kysymykseen, kun puoliso on ”hoitamalla huolimattomasti taloudellisia asioitaan, käyttämällä väärin oikeuttaan vallita omaisuutta, johon toisella puolisollla on avio-oikeus, tai muulla hänen oloihinsa soveltumattomalla menettelyllä aiheuttanut, että sellainen omaisuus on oleellisesti vähentynyt”. PK 3:3 on kuitenkin sanamuodoltaan ahtaampi eikä esimerkiksi huono taloudenpito oikeuta vastikkeeseen.¹⁰⁷ Olennaista on pykälän mukaisesti varallisuustilan olennainen huonontaminen ja toissijaisten perillisten (tai saajien) oikeuden sopimaton sivuuttaminen¹⁰⁸. Ruotsin oikeuskäytännössä (NJA 2013 s. 736) rajaksi vastikeoikeuden syntymiselle on katsottu se, että eloonjäänyt puoliso on laissa tarkoitettulla tavalla lahjoittanut omaisuudestaan pois vähintään neljänneksen¹⁰⁹.

Jos vastikkeen tunnusmerkistö täyttyy, mutta vastiketta ei voida toteuttaa jäämistövaroista täysimääräisesti, lahjan saaja joutuu vastaamaan lahjoitusomaisuuden arvolla puuttuvasta määrästä. Korvaus voidaan suorittaa luontoissuorituksena tai arvon palautuksena. Lahjan saaja saa itse valita suoritustavan. Lahjan saajan on täytynyt olla vilpillisessä mielessä eli hänen on täytynyt olla tietoinen siitä, että lahjoitus loukkaisi ensiksi kuolleen puolison toissijaisten perillisten oikeutta.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 637.

¹⁰⁸ Vastikkeesta enemmän kts. Lohi 2006, ss. 69.

¹⁰⁹ Ks. NJA 2013 s. 736: För att en efterarvinge ska ha rätt till ersättning enligt 3 kap. 3 § ärvdabalken måste egendomens värde normalt ha minskat med i vart fall en fjärdedel.

¹¹⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 637–638. Lahjansaajan vilpillisestä mielestä palautusvastuun syntyedellytyksenä enemmän ks. Lohi 2006, s. 155–177.

Vaikka PK 3 luvun säännösten soveltaminen on jo lain esitöissäkin ymmärretty vahvaksi pääsäännöksi¹¹¹, testamentin tekijän on mahdollista määrätä testamentissaan toissijaiselle saajalle laajempi tai suppeampi oikeus kuin PK 3 luvussa. Testamentin tekijä on voinut testamentissaan vapauttaa ensisaajan kokonaan PK 3:3:n rajoituksista ja näin ollen vapauttaa lesken lahjoittamaan vapaasti omaisuuttaan ja estämään mahdollisten lahjojen lainkohdan oikeusvaikutukset. Vapaus voi myös olla osittain: se voi esimerkiksi koskea irtainta omaisuutta ja olla koskematta kiinteää omaisuutta. Testamentin tekijä voi myös määrätä, että toissijaissaajilla on oikeus vaatia jaossa vastiketta, mutta ei kääntyä lahjansaajan puoleen. Pätevä määräys voi olla myös sellainen, jossa lahjan palautus tai sen arvon korvaaminen koskee vain kolmen viimeisen elinvuoden lahjoituksia. Lohi muistuttaa kuitenkin, että kyseisen kaltaiset testamenttiehdot realisoituvat harvoin käytännön oikeuselämässä ja PK 3:3:sta poikkeamiseen päädytäänkin yleensä testamentin muun sisällön perusteella.¹¹²

Testamentin tekijä on voinut myös tehostaa toissijaissaajan suojaa siitä, mitä se PK 3 luvun säännösten mukaan olisi. Tällöin tekijä on pitänyt tärkeänä, että juuri toissijaissaajan oikeus toteutuu. Tällaiset määräykset ovat käytännössä harvinaisia. Varsin tehokas keino suojata toissijaissaajaa on leskeä koskeva *luovutuskielto*. Testamentin tekijä voi määrätä, että leski ei saa luovuttaa testamentin nojalla saamaansa omaisuutta edelleen. Testamenttiin sisältyviä luovutuskieltoja pidetään oikeutemme mukaan pääsääntöisesti pätevinä eikä leskellä ole erityistä suojaa niitä vastaan.¹¹³

Luovutuskieltoa lievempi voisi olla *palautusvastuun syntyedellytysten lieventäminen*. Testamentin tekijä voi esimerkiksi määrätä, että palautusvastuu koskee kaikkia määrältään huomattavia lahjoituksia. Testamentin tekijä voi myös määrätä, että toissijaiset saajat saavat halutessaan vaatia kaikkien niiden lahjojen palautusta, joka estävät heille kuuluvan PK 3:5.1:n mukaisen esinekohtaisen oikeuden. Tämänlaiset määräykset ovat luonnollisesti tehokkaita vain siltä osin, kun ne koskevat testamentin tekijän omaa omaisuutta (vrt. leskelle jo avioliiton aikana kuulunut tai kuoleman jälkeen saama omaisuus).¹¹⁴

---

¹¹¹ SOU 1929:22, s. 260–263 ja Ehdotus 1935, s. 125.

¹¹² Lohi 2006, s. 180.

¹¹³ Lohi 2006, s. 183. Luovutuskielto on tehokas myös kiinteän omaisuuden osalta eikä kielto rajoittaa kiinteistön saajan määräämisvaltaa (maakaari 540/1995 2:11) koske lainkaan perintö- ja testamenttisaantoja.

¹¹⁴ Lohi 2006, s. 187.

4.2.2 ”Jäljellä oleva omaisuus”

Vaikka testamentissa ensisaaja olisi aviopuoliso ja testamentissa olisi toissijaismääräys ei PK 3 luvun suojakeinot tule aina rajoituksetta toissijaissaajan vedottaviksi. Kysymys on testamentin tulkinnasta. Jos testamentissa määrätään *jäljellä oleva omaisuus* toissijaissaajalle tai muutoin rajoitetaan toissijaissaajan oikeutta koskemaan vain jäljellä olevaa testamentattua omaisuutta, ensisaajan oikeus vahvistuu. Tällaisessa tilanteessa ei Aarnion ja Kankaan mukaan tule sovellettavaksi PK 12:1:n tulkintaohje. Näin ollen toissijaissaaja ei voi vaatia vastiketta tai lahjan palautusta PK 3:3:3:n nojalla. Testamentin tekijän on syytä mainita testamentissa nimenomaisesti, mikäli tarkoituksena on rajata toissijaissaajan oikeudeksi vain jäljelle jäänyt omaisuus.¹¹⁵

Lohi on hiukan eri mieltä Aarnion ja Kankaan kanssa. Lohen mukaan ”jäljellä oleva omaisuus” saattaa kuitenkin tarkoittaa sitä, että testamentin tekijä on vain omin sanoin sanonut saman kuin PK 3:3:n pääsääntö: pesäosuudet yleensä määrätään reaalista pesästä eli leskellä jäljellä olevasta omaisuudesta. Testamentin tekijä ei ole tarkoittanut sitä, että leski voisi omaisuutta lahjoittelemalla tehdä tyhjiksi toissijaissaajien oikeudet. Lohen mukaan ”täydellisen lahjoitusvapauden sallivaan tulkintaan ei tule päätyä kevein perustein”. Lohi perustelee tätä erityisesti sillä, että mikäli testamenttiin on sisällytetty toissijaismääräys, on testamentin tekijä todennäköisesti pitänyt sen toteutumista verrattain tärkeänä.¹¹⁶

Ongelmaa on pohdittu myös korkeimman oikeuden ennakkotapauksen KKO 1998:139 alemmissa oikeusasteissa. Kyseessä oli rajoitettu omistusoikeustestamentti, jonka toissijaismääräyksen mukaan aviopuolisoiden omaisuus tuli kummankin puolison kuoltua jakaa siten, että ”molempain kuoltua saavat perilliset molemminpuolin lain mukaan *mitä on silloin jäljellä*”. Leski oli toimillaan aiheuttanut omaisuuden olennaisen vähentymisen. Alioikeus ja hovioikeus sovelsivat PK 3:3.2 normaalisti. Korkein oikeus sen sijaan ei ottanut kysymykseen kantaa, koska se jätti kanteen tutkimatta sillä perusteella, että kannetta oli ajanut pesänselvittäjä. Kangas on oikeustapauskommentissaan¹¹⁷ esittänyt kritiikkiä tapausta kohtaan ja todennut myöhemminkin alioikeuden ratkaisun olleen virheellinen¹¹⁸. Harmillisesti korkein oikeus ei antanut vastausta kysymykseen ennakkopäätöksessään KKO 1998:139 eikä ole palannut kysymykseen muissakaan sen jälkeisissä ennakkotapauksissa.

¹¹⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 629–630 ja 638.

¹¹⁶ Lohi 2006, s. 181–183.

¹¹⁷ Kangas 1999a.

¹¹⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 630.

4.2.3 Muun kuin lesken tekemät oikeustoimet

Muun kuin lesken tekemiä oikeustoimia on käsitelty korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa KKO 2007:21. Tapauksessa oli kyse oman lapsen hyväksi tehtyyn testamenttiin otetusta toissijaismääräyksestä. Kysymyksesi tuli, millaista suojaa toissijainen saaja nautti ensisaajan tekemiä lahjoituksia vastaan.

A oli testamentissaan määrännyt, että hänen omaisuutensa oli ensiksi menevä täysin omistusoikeuksin hänen pojalleen B:lle ja B:n kuoleman jälkeen tämän rintaperillisille sekä ettei B:n puolisoilla ollut avio-oikeutta tuohon omaisuuteen. Vähän ennen kuolemaansa B lahjoitti valtaosan omaisuudestaan puolisolleen. Kysymys oli siitä, oliko puoliso velvollinen palauttamaan B:n hänelle lahjoittaman omaisuuden arvon B:n pojalle.

Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että ensisaajan tekemät lahjoitukset loukkasivat toissijaissaajan toissijaismääräykseen perustettua oikeutta ja ensisaajan puoliso oli velvollinen palauttamaan toissijaissaajan vaatiman osan lahjojen arvosta. Korkein oikeus ei kuitenkaan soveltanut tapaukseen pykälää PK 12:1 ja 3:3, koska ”mainitut perintökaaren säännökset koskevat sanamuotonsa mukaan vain sellaista toissijaismääräyksen sisältävää yleistestamenttia, jossa ensisijaisena saajana on testamentin tekijän puoliso” ja säännökset on tehty lesken suojaksi.¹¹⁹ Korkein oikeus perusti käsityksensä vuoden 1935 julkaistuun ehdotukseen perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen ja korkeimman oikeuden vuoden 1941 lausuntoon¹²⁰.

Tapauksessa olennaiseksi muodostui testamentin vakiintunut tulkintasääntö: ensisijainen saaja ei ole oikeutettu itse testamentilla määräämään siitä omaisuudesta, jota toisen hyväksi tehty toissijaismääräys koskee, ellei testamentista erityisesti muuta johdu. Tapauksessa todettiin, että testamentista ei erityisesti muuta johdu ja näin ollen lahjoitus oli sinänsä sallittu, mutta lahjan tähdätessä testamentille tyypillisiin tarkoitukseen, siitä seurasi palautusvastuu.

KKO 2007:21 perustelujen mukaan, vaikka kirjoitettuun lakiin ei sisälly säännöstä, joka suoranaisesti koskisi lahjan tai sen arvon palauttamista tai muun hyvityksen suorittamista tällaisessa tapauksessa

---

¹¹⁹ KKO 2007:21 perustelut kohta 10.

¹²⁰ KKO 2007:21 perustelut kohdat 8 ja 9.

on kuitenkin selvää, että oikeusjärjestys ei anna suojaa testamenttauskiellon kiertämisen kaltaiselle menettelylle. Vastaavien palauttamisvaatimusten menestymiseltä on yleensä edellytetty, että edun saaja on ollut vilpillisessä mielessä ja että palauttamisvaatimus on tehty kohtuullisessa ajassa. Tämä periaate ilmenee myös perintökaaren 3 luvun 3 §:n 2 momentista.¹²¹

Yleisesti KKO 2007:21 seurauksena Suomeen syntyi selkeä oikeusohje muun kuin puolison hyväksi tehtyjä rajoitettuja omistusoikeustestamenteja varten. Rajoitettu omistusoikeustestamentti muulle kuin puolisolle ei siis estä ensisaajan vastikkeettomia luovutuksia elämänsä aikana. Se asettaa kuitenkin lahjoituksille rajoitteita. Lahjoitusta ei saa tehdä testamentille ominaisin tarkoituksin. Lohi korostaa oikeustapauskomentissaan, että ratkaisevaksi tulee kuitenkin aina testamentin tekijän tahto. Testamentin tekijä on voinut tarkoittaa toissijais määräyksen tulevan noudatettavaksi vain siltä osin kuin ensisaaja sitä kunnioittaa eli lahjoittamisvapaus saattaa olla rajoittamaton. Toisaalta testamentin tekijä on voinut myös tarkoittaa lahjoittamisen olevan ensisaajalta kokonaan kielletty.¹²²

4.3 Lyhyesti velkojasta ja rajoitetusta omistusoikeustestamentista

Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole käsitellä tarkasti testamentin insolvenssioikeudellisia ulottuvuuksia, mutta testamentti on myös velkojien kannalta oleellinen tahdonilmaisu. Jäämistöoikeudessa kunnioitetaan lähtökohtaisesti testamentin tekijän tahtoa ja tarkoitusta myös materiaalsen jaon suhteen. Rajat määräämiselle asettaa lakiosan lisäksi vain velkojien oikeus saada suoritus jäämistövarojen päältä.¹²³ Mielenkiintoinen tilanne muodostuu, kun omistusoikeustestamentilla määrätään omaisuutta ensisaajalle ja sen jälkeen toissijaissaajalle. Ensisaajalla on omaisuuden rajoitettu omistusoikeus elämänsä ajan, joten onko omaisuus myös ulosmitattavissa siten, että toissijaiselle saajalle ei jää mitään?

Omaisuuden luovutuskelpoisuudesta seuraa se, että se on myös ulosmitattavissa ensisaajan veloista. Rajoitettu omistusoikeustestamentti ei myöskään siis suojaa toissijaisia saajia ensisaajan velkojia vastaan.¹²⁴ Jäämistösuunnittelussa on syytä ottaa huomioon myös ensisaajan velka. Velkaantuva tai jo ylivelkaantunut perillinen voidaan testamentilla syrjäyttää. Testamenttiin voi myös sisällyttää ehdon testamentin saajan velkaisuudesta eikä tämä ole hyvän tavan vastaista.¹²⁵ Varsinkin tilanteissa,

---

¹²¹ KKO 2007:21 perustelut kohta 18.

¹²² Lohi 2007, s. 170.

¹²³ Tuunainen 2015, s. 283. Materiaaliseen jakoon vaikuttavat myös lesken suojaa koskevat PK 3 luvun säännökset sekä leskelle ja lapselle annettavat PK 8 luvun mukaiset avustukset.

¹²⁴ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 108.

¹²⁵ Tuunainen 2015, s. 287.

joissa perättäisseuraannolla on haettu fideikommissaarisuutta, on ensisaajan velkaantumiseen kiinnitettävä huomiota. Testamentin tekijän määräys siitä, että perittyä omaisuutta ei saa ulosmitata testamentinsaajan velkojen maksamiseksi, on testamenttioikeuden näkökulmasta sallittu. Ne ovat kuitenkin myös vastikkeettomissa luovutuksissa vakiintuneesti tulkittu tehottomiksi suhteessa velkojaan.¹²⁶

Jo aiemmin tässä tutkielmassa on mainittu, että testamentti voi sisältää perittävää omaisuutta koskevia erilaisia luovutuskieltoja. Luovutuskielto voi koskea osaa omaisuudesta tai koko omaisuutta. Luovutuskielto voi olla ehdollinen esimerkiksi määräajan tai hinnan perusteella. Luovutuksen kieltävä ehto on testamenttioikeudellisesti pätevä. Onko omaisuus, johon kohdistuu luovutuskielto, kuitenkin ulosottokelpoinen? Ulosoton yleisen periaatteen ”omaisuuden ulosottokelpoisuus edellyttää sen luovutettavuutta” mukaisesti perinteisesti, jos omaisuutta ei voi myydä, sitä ei voi ulosmitatakaan.¹²⁷ Testamenttiin liittyvä luovutuskielto esti vielä 2000-luvun alussa sen kohteena olevan omaisuuden ulosmittaamisen. Perusteena tähän oli testamentin tekijän tahdon kunnioittaminen sekä se, että kiellolla ei loukata ensisaajan velkojen oikeuksia, koska ensisaaja ei ole maksanut vastiketta saannosta.¹²⁸

Ulosottolainsäädäntö kokonaisuudistettiin vuonna 2007. Kokonaisuudistuksessa ulosottokaareen (705/2007, UK) tuli säännös luovutusrajoitusten tehokkuudesta ulosotossa. UK 4:19:n 5. kohdan mukaisesti ulosmitata ei saa omaisuutta, jota ei lain mukaan saa luovuttaa. Säännöksen seurauksena vain ja ainoastaan laissa oleva luovutusrajoitus estää ulosmittauksen. Lain esitöissä mainitaan, että sopimukseen tai muuhun oikeustoimeen perustuva oikeustoimi ei estä ulosmittaamista. Omaisuus voidaan ulosmitata, vaikka velallinen on saanut sen testamentilla, jossa on määrätty luovutuskiellosta. Perusteena tälle linjan muutokselle aiempaan nähden oli se, että päinvastainen säännös ”olisi altis yrityksille välttää epäasianmukaisesti ulosottoa”.¹²⁹ Ulosottolainsäädännön kokonaisuudistuksen lain valmistelussa ei annettu testamentintekijän tahdon kunnioittamiselle painoarvoa. Myöskään saannon perhevarallisuus oikeudelliselle luonteelle ei enää annettu merkitystä. Tämä voi olla osoitus siitä, että perintösaantoa on nykypäivänä arvioitava tavanomaisena varallisuus oikeudellisena saantona ja omaisuuden siirtymänä sen sijaan, että sitä arvioitaisiin suojattuna läheissuhteena.¹³⁰

---

¹²⁶ Tuunainen 2015, s. 289-290 ja Ellilä 1970, s. 348-349.

¹²⁷ Tuunainen 2015, s. 289-290.

¹²⁸ Tuunainen 2015, s. 289-290 viittaa Tammi-Salminen 2001, s. 117.

¹²⁹ HE 13/2005, s. 53-54.

¹³⁰ Tuunainen 2015, s. 291-292.

Testamentissa, jossa ensisaajalle on annettu vain käyttöoikeus ja toissijaiselle saajalle omistusoikeus, velkojien tilanne on eri. PK 12:7 mukaan ”Käyttöoikeuden kohteena olevaa omaisuutta älköön ulosmitattako omistajan velasta, paitsi milloin se kiinnityksen perusteella tai muutoin on velan vakuutena tahi kysymys on velasta, mistä omistaja vastaa sen mukaan kuin 21 luvussa säädetään.” Lähtökohtaisesti tämä tarkoittaa sitä, että omaisuutta ei voi ulosmitata omistajan velasta. Ulosmittaamisen salliminen muuttaisi käyttöoikeuden haltijan turvaksi laaditut perintökaaren säännökset vähäarvoisiksi. Poikkeuksena pääsäännöstä on sellainen omaisuus, joka on kiinnityksen perusteella tai muutoin erityisesti velan vakuutena. Käyttöoikeuden haltijan velasta omaisuutta ei voi ulosmitata, koska haltija ei ole omistaja.¹³¹

---

¹³¹ Rautiala 1967, s. 326–329. Käyttöoikeustestamentista ja ulosmittaamisesta ks. enemmän Tuunainen 2015, s. 296–309.

5 ERITYISKYSYMYKSIÄ

5.1 Keskinäinen testamentti

Keskinäinen testamentti (*inbördes testamente*) on kahden tai useamman jälkisäädöksen yhdistelmä. Keskinäinen testamentti voi olla testamenttityypiltään minkälainen tahansa: omistusoikeustestamentti, rajoitettu omistusoikeustestamentti, käyttöoikeustestamentti tai tuotto-oikeustestamentti. Keskinäinen testamentti syntyy usein tarpeesta yhdistää kahden ihmisryhmän, testamentin tekijän puolison sekä tekijän perillisten, intressit.¹³²

Keskinäisistä testamenteista valtaosa on aviopuolisoiden tekemiä ja suurimmassa osassa niiden tarkoituksena on suojata leskeä. Kaikista testamenteista on puolisojen välisiä keskinäisiä testamentteja 34 prosenttia. Puolisoiden keskinäisistä testamenteista taas noin 86 prosenttia on laadittu turvaamaan lesken asemaa.¹³³ Tämä johtuu siitä, että ilman testamenttia kuolleen aviopuolison jäämistö menee voimassaolevien jäämistölakien mukaan rintaperillisille. Keskinäinen testamentti on mahdollinen missä henkilörelaatiossa tahansa eli myös esimerkiksi avopuolisoiden tai sisarusten välillä.

Verrattuna muihin pohjoismaihin ero keskinäisissä testamenteissa on se, että Suomessa tehdään keskinäisiä testamentteja jälkeenalävän puolison suojaksi myös yhteisiä lapsia vastaan¹³⁴. Poikkeus johtuu siitä, että lesken asema on järjestetty eri tavalla muissa pohjoismaissa. Pohjoismaat voidaan jakaa läntisiin (Norja, Tanska ja Islanti) ja itäisiin pohjoismaihin (Suomi ja Ruotsi). Läntisissä pohjoismaissa on käytössä ”kaksiraiteinen rakenne”, jossa leski voi valita perinnönjaon ensiksi kuolleen ja lesken välillä tai valita kuolinpesän jakamatta jättämisen. Perintöoikeus on näissä maissa itsenäinen. Itäisissä pohjoismaissa on käytössä ”yksiraiteinen rakenne”.¹³⁵ Ruotsalaisessa perintöoikeusjärjestelmässä lesken oikeusasema eroaa suomalaisesta järjestelmästä siinä, että aviopuoliso on ensisijainen perillinen verrattuna yhteisiin rintaperillisiin. Leski saa siis jäämistön eikä lesken suojaksi tarvitse yleensä tehdä testamenttia.¹³⁶

Keskinäisen testamentin tulkinnassa on olennaista ymmärtää, että keskinäinen testamentti on kaksi erillistä testamenttia, vaikka ne olisivatkin sanamuodoiltaan identtisiä. Erillisyydestä johtuen

¹³² Keskinäisen testamentin rakenteesta ks. Ylöstalo 1954, s. 108–111 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 500.

¹³³ Aarnio – Kangas 2016, s. 926–927.

¹³⁴ Lødrup 2002, s. 307.

¹³⁵ Agell et al 2002, s. 46–47.

¹³⁶ Lesken asemasta Ruotsin oikeudessa ks. Eriksson 2018, s. 25–73.

keskinäisiä testamentteja ja niiden toissijaismääräyksiä voidaan tulkita eri lailla ja tulkintaan lähdetään niistä tulkintaseikoista, jotka koskevat juuri kyseistä testamentin tekijää. Tulkintaan voi vaikuttaa esimerkiksi puolisoitten välit tai muut sukulaissuhteet. Aviopuolisoiden välisten keskinäisten testamenttien suuresta määrästä johtuen myös keskinäisen testamentin tulkintaperiaatteet ovat suurilta osin muotoutuneet nimenomaan aviopuolisoiden tarpeiden mukaan.¹³⁷

Esimerkki aviopuolisoiden välisestä keskinäisestä testamentista, jossa on lapsille toissijaismääräys: ”Me allekirjoittaneet aviopuolisot määräämme täten, että kuoltuamme on omaisuutemme kanssa meneteltävä seuraavasti:

1. Toisen meistä kuoltua jälkeenalävä saa kaiken pesämme omaisuuden täydellä omistusoikeudella, olkoon se minkä nimistä ja laatuista tahansa
2. Molempien kuoltua jakaantuu omaisuutemme rintaperillistemme kesken siten kuin laki perimysjärjestyksestä säättää.”¹³⁸

5.1.1 Keskinäisen testamentin peruuttaminen

PK 10:5:n mukaan ”jos testamentin tekijä on siinä järjestyksessä, kuin testamentin tekemisestä on säädetty, peruuttanut määräyksensä tai jos hän on hävittänyt testamentin tahi muutoin selvästi ilmaissut, ettei määräys enää vastaa hänen viimeistä tahtoaan, on määräys tehoton. Lupaus olla peruuttamatta testamenttia ei ole sitova.”

Keskinäisen testamentin tekemiseen ei liity mitään sitovaa vaikutusta ja se on peruutettavissa siinä missä muukin testamentti. Se ei siis ole sopimus, vaikka testamentit voikin olla toisiinsa määrätynlaisessa riippuvuussuhteessa. Kaikki yleiset oikeusohjeet, jotka koskevat testamentin tekemistä, peruutusta, tulkintaa, selvittämistä ja toimeenpanoa, soveltuvat myös keskinäisiin testamentteihin. Peruuttaminen voi tapahtua kummankin testamentin tekijän eläessä tai toisen kuoltua. Jotta keskinäisellä testamentilla olisi tekijöitä velvoittava vaikutus täytyisi velvoittavuudelle löytyä laista legaalinen peruste.¹³⁹

¹³⁷ Ylöstalo 1954, s. 118 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 526.

¹³⁸ Keskinäisen testamentin malleista ks. lisää Norri 2010, s. 157–167.

¹³⁹ Keskinäisen testamentin peruutettavuudesta ks. Ylöstalo 1954, s. 114, Rautiala 1967, s. 267, Rautiala 1956, s. 88–90 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 505 ja 507.

PK 10:5:n 2 momentin mukaan ”lupaus olla peruuttamatta testamenttia ei ole sitova”. Keskinäisessä testamentissa saattaa silti olla lupaus peruuttamattomuudesta. Tämän kaltaisella peruuttamattomuussitoumuksella voi olla tulkinnallista arvoa. Ylöstalon mukaan keskinäisen testamentin tulkinnassa on painoarvoa pantava laatimisen yhteisyydelle ja määräysten sisällön omalaatuiselle yhteenliittymiselle. Näin ollen, vaikka vakuutus määräysten voimassapitämisestä eli välipuhe peruuttamattomuudesta ei ole sitova, ei se ole merkityksetön testamenttia tulkittaessa.¹⁴⁰

Klausuuli peruuttamattomuudesta tukee olettamusta, että keskinäinen testamentti on molemmin puolisesti ehdollinen. Klausuuli voi olla esimerkiksi ”eloonjäänyt menettää testamenttiin perustuvan oikeutensa, jos hän muuttaa keskinäistä testamenttia”. Käytännössä kuitenkin tällainen klausuuli on harvinainen, koska klausuulin vaatiminen katsotaan tavallisesti epäluottamuksen osoitukseksi toiselle. Keskinäinen testamentti tehdään usein puolisoiden välillä, jotka luottavat toisiinsa ja kunnioittavat toistensa viimeistä tahtoa.¹⁴¹

Käytännössä on myös esiintynyt tapauksia, jossa nimenomaisesti on annettu peruutus- tai muuttamisvalta yhteisen tarkoituksen niin vaatiessa jälkeen elävälle osapuolelle. Peruuttaminen on toki sallittu muutenkin PK 10:5:n ansiosta, mutta lupa sulkee pois epäilyksen molemminpuolisesta ehdollisuudesta. Tällainen testamentti on käytännössä täysi omistusoikeustestamentti ensisaajalle ja toissijaismääräys sisältyy siihen vain, jos ensisaaja ei halua tehdä uutta testamenttia.¹⁴²

5.1.2 Keskinäisen testamentin toissijaismääräyksen muuttaminen

5.1.2.1 Toissijaismääräyksen sallittu muuttaminen

Jälkeen elänyt testamentin ensisaaja voi tehdä uuden testamentin omasta omaisuudestaan eikä keskinäinen testamentti vähennä tai muuta tätä testamenttauskompetenssia. Jälkeen eläneen mahdollisuutta tehdä testamentti ei ole myöskään mitenkään vaikeutettu. Toissijaismääräyksen muuttaminen on mahdollista sekä molempien eläessä että toisen kuoltua. Käytännössä tämä tarkoittaa aviopuolisoiden keskinäisissä testamenteissa testamenttausvallan rajoittumista puoleen pesästä, jos puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen eikä heillä ole rintaperillisen asemassa olevaa perillistä.¹⁴³ Keskinäisen testamentin ensisaaja ei siis ole eri asemassa kuin muiden testamenttien ensisaaja.

¹⁴⁰ Ylöstalo 1954, s. 114 ja 118.

¹⁴¹ Rautiala 1967, s. 268 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 511.

¹⁴² Aarnio – Kangas 2015, s. 511.

¹⁴³ Jälkeen eläneen testamenttauskompetenssista ks. Ylöstalo 1954, s. 133 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 515–519.

Testamentin tekijöiden eläessä tapahtunut testamentin hyväksyminen ei estä tekijöitä laatimasta uutta testamenttia, jossa määräykset ovat erilaisia kuin alkuperäisessä testamentissa. Hyväksytty testamentti ja sen toissijaismääräys ovat peruutettavissa myös vapaamuotoisesti.¹⁴⁴

5.1.2.2 Toissijaismääräyksen kielletty muuttaminen

Perintökaaren sisältyy yksi pykälä, joka voi tehdä keskinäisten testamenttien toissijaismääräyksistä poikkeuksellisia verrattuna muihin testamentteihin. PK 10:7:n mukaan

”Joka yksipuolisesti peruuttamalla tai muuttamalla keskinäistä testamenttia ilmeisesti toimii molemminpuolisen määräyksen olennaisten edellytysten vastaisesti, menettäköön testamenttiin perustuvan oikeutensa”.¹⁴⁵

Näin ollen testamenttauskompetenssiin mahtuva ensisaajan uusi toissijaismääräys saattaa olla keskinäisen testamentin molemminpuolisten määräysten olennaisten edellytysten vastainen ja sillä on vaikutuksia sekä ensisaajaan että toissijaiseen saajaan.

Vanhan lain mukaan *testamentin tarkoituksen* kriteeri oli selvemmin ilmaistu, mutta se on Aarnion ja Kankaan mukaan edelleen kiintopiste olennaisen ja epäolennaisen edellytyksen välillä¹⁴⁶. Näin ollen lainmuutosta edeltänyttä oikeuskirjallisuutta voi yhä käyttää lähteenä. Sekä vanha että uusi pykälä perustuvat rauenneiden edellytysten pohjalle. Rautialan mukaan ”rauenneet edellytykset ovat olemassa, kun olosuhteet ovat kehittyneet oikeustoimen teon jälkeen siinä määrin, että oikeustoimen täytäntöönpano ei enää vastaa oikeustoimen tehneen henkilön tahtoa”¹⁴⁷. Ensiksi kuollut puoliso on lähtökohtaisesti tehnyt testamenttimääräyksensä sillä edellytyksellä, että toinenkin puoliso tekee vastaavanlaisen ja pitää sen voimassa. Mikäli muuttuneen tilanteen on katsottava synnyttäneen rauenneiden edellytysten tapauksen, on testamentti kuitenkin pyrittävä panemaan täytäntöön

¹⁴⁴ Aarnio – Kangas 2015, s. 514.

¹⁴⁵ Vanhan perintökaaren (1954) 16:8 mukaan ”jos joku yksipuolisesti peruuttamalla keskinäisessä testamentissa olevan määräyksensä tai sitä muuttamalla oli aikaansaanut, ettei testamentin molemminpuolisen määräyksen olennaisena edellytyksenä ollutta tarkoitusta voitu toteuttaa, peruuttaja menetti testamenttiin perustuneen oikeutensa”.

¹⁴⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 520.

¹⁴⁷ Rautiala 1956, s. 91.

tulkinnan avulla siten, että se lähinnä vastaa testamenttaajan oletettua tahtoa muuttuneissa olosuhteissa.¹⁴⁸

Rautialan mukaan, jos toisenkin tekijän kuoltua molempien omaisuus on määrätty kolmannelle sellaista tarkoitusta varten, mitä molempien puoliset ovat halunneet edistää ja eloonjäänyt määrääkin oman osuutensa pesästä muuhun tarkoitukseen, voi seurata se, että alkuperäistä molemminpuolista tarkoitusta ei voida toteuttaa, koska ensiksi kuolleen osa yksinään ei siihen riitä. Tällainen molemminpuolinen tarkoitus voisi Rautialan mukaan olla esimerkiksi vanhainkoti, varattomien sairaala tai stipendisäätiö. Tällainen tilanne voi tulla eteen, jos varakkaampi osapuoli kuolee myöhemmin. Se, että tarkoitusta ei voi toteuttaa, täytyy luonnollisesti johtua yksipuolisesta peruuttamisesta. Jos tarkoitusta ei voi toteuttaa jostain muusta syystä (esimerkiksi vähäisistä varoista johtuen), testamentin täytäntöönpanossa otetaan huomioon yleiset testamentin tulkintaperiaatteet.¹⁴⁹

Nykyaikana tyypillinen tilanne voisi juurikin olla stipendisäätiön perustaminen. Uuden säätiölain (2015/487) 3§:n mukaan perustettavan säätiön peruspääoma on 50 000 euroa. Jos perittävän kuoltua ilmenee, että kuolinpesään ei kuulu riittävästi varoja säätiön tarkoituksen toteuttamiseen, säätiön rekisteröiminen ei ole mahdollista. Tämän kaltaisissa tilanteissa voisi olla mahdollista kuitenkin esimerkiksi perustaa nimikkorahasto voimassa olevaan säätiöön, jonka tarkoitus on sama kuin keskinäisessä testamentissa mainittu.¹⁵⁰

Merkityksellistä on tulkinta siitä, että mitä pidetään olennaisten edellytysten vastaisena. Keskinäisten testamenttien tyyppitapauksessa eli puolisoitten välisessä keskinäisessä testamentissa on usein päätarkoituksena eloonjääneen puolison aseman turvaaminen ja toissijaismääräyksen asettaminen on testamentin toissijainen tarkoitus.¹⁵¹ Tällöin PK 10:7 harvoin tulee kyseeseen.

Olennaisten edellytysten vastaisesta toissijaismääräysten muuttamisesta ei seuraa muutetun toissijaismääräyksen pätemättömyys. Oikeuden menettäminen kohdistuu siis ainoastaan ensisaajaan, ei toissijaiseen saajaan. Olennaisten edellytysten vastaisesta keskinäisen testamentin muuttamisesta seurauksena on pykälän mukaisesti testamenttiin perustuvan oikeuden menetys. Tämän lisäksi peruuttaja menettää myös sellaisen testamentin perusteella mahdollisesti omaisuudesta kertyneen

---

¹⁴⁸ Rautiala 1967, s. 269.

¹⁴⁹ Rautiala 1956, s. 92, 97–98.

¹⁵⁰ Säätiön perustamisesta testamentilla uuden säätiölain mukaan ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 411–419.

¹⁵¹ Rautiala 1956, s. 98.

tulon ja tuoton. Tällaista tuloa voisi olla esimerkiksi vuokratulot. Tuottoa voisi olla esimerkiksi metsän tuotto. Korvausvelvollisuus alkaa siitä ajankohdasta, jolloin testamentin muutos on tehty.¹⁵²

PK 10:7 vaikuttaa siis välillisesti keskinäisen testamentin ensisaajan testamenttauskompetenssin laajuuteen. Vaikka ensisaaja voikin määrätä omasta omaisuudesta alkuperäisestä keskinäisestä testamentista poiketen, ei testamentin muuttaminen voi johtaa toissijaisen saajan asemaan sitä huonontaan verrattuna asemaan missä saaja olisi, jos alkuperäinen testamentti olisi pantu täytäntöön.

5.1.2.3 Korvaus toissijaismääräyksen muuttamisesta

Mikäli testamentin muutoksen todetaan olleen edellisessä jaksossa todetun kaltaisesti merkitykseltään olennainen, on eloonjääneen suoritettava korvausta eloonjääneen oikeudettomasti nauttimasta edusta¹⁵³. Eloonjääneen puolison tekemä testamentin peruuttaminen tai muuttaminen voidaan saada tietoon puolison elinaikana tai vasta kuoleman jälkeen. Jos eloonjääneen puolison toiminta tulee tietoon jo elinaikana voi testamenttimääräykseen perustuvan oikeuden menettämisen seurauksena tulla kyseeseen korvausvelvollisuus. Korvausvelvollisuus on sille, jolle ensiksi kuolleen puolison omaisuus oli tarkoitettu tulevan toisenkin puolison kuoltua eli toissijaissaajille. Korvausvelvollisuus alkaa siitä ajankohdasta, jolloin testamentin muutos on tehty eli siitä lähtien, jolloin eloonjäänyt puoliso oikeudettomasti piti omaisuutta hallussaan tai käytti muutoin testamentissa hänelle myönnettyä oikeutta.¹⁵⁴

Lesken menettely eli testamentin peruuttaminen ei läheskään aina tule toissijaisen saajan tietoon lesken eläessä. Toissijaissaaja eli esimerkiksi säätiö ei voi vaatia lesken laatiman uuden testamentin julistamista tehottomaksi siihen vedoten, että leski on keskinäisen testamentin toissijaismääräyksen peruuttaessaan menetellyt molemminpuolisen määräyksen olennaisten edellytysten vastaisesti. Tehottomuusvaatimuksen sijaan testamentissa nimetty toissijaissaaja voi vaatia, että sille lesken pesää jaettaessa osoitetaan se omaisuus, jonka leski on saanut puolisoiden välisen keskinäisen testamentin perusteella. Korvaus otetaan siis lesken jäämistöstä. Ensiksi kuolleen puolison testamentin toissijaissaaja on lesken pesän osakas ja oikeutettu osallistumaan lesken pesän jakoon sekä myös moittimaan lesken pesän jakoa, jos sen vaatimusta lesken saaman edun peräyttämiseksi ei ole hyväksytty.¹⁵⁵

¹⁵² Rautiala 1956, s. 99 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 520–521.

¹⁵³ Rautiala 1967, s. 272.

¹⁵⁴ Rautiala 1956, s. 99.

¹⁵⁵ Aarnio – Kangas 2010, s. 569.

On hyödyllistä kuitenkin ymmärtää, että PK 10:7 ja sitä myöten korvaus koskee vain hyvin marginaalisia tapauksia. Kuten jo aiemmin tässä tutkielmassa on mainittu toissijaismääräys on yleensä osoitettu rintaperillisille. Mikäli toinen keskinäisen testamentin tekijöistä muuttaa omaa testamenttiaan, ei sitä voida pitää *molemminpuolisten edellytysten vastaisena*. Säännös lupaa paljon, mutta mahdollisuus vedota siihen tehokkaasti vaikuttaisi olevan hyvin harvoissa tapauksissa.

5.2 Pesänjako

5.2.1 Pesänjako testamentin tekijän jälkeen

Laki sääntelee tarkasti ketkä ovat kuolinpesän jäseniä eli osakkaita ja mitä osakkaat saavat, mitä heidän pitää ja mitä he eivät saa tehdä. Kuolinpesä ei ole oikeushenkilö vaan kuolinpesä on juridinen termi, joka viittaa tiettyihin henkilösuhteisiin. Kuolinpesän osakkaiden selvittäminen on olennaista koko jäämistöhallinnon kannalta.¹⁵⁶

Perintökaaren 18 luvun 1§:n mukaan ”se, jolla on oikeus saada perintö tai testamentti vasta toisen perillisen tai yleisjälkisaädöksen saajan kuoltua, on tämän vaan ei perittävän kuolinpesän osakas”. Pykälän 2 momentin mukaan yleisjälkisaädöksen saaja on osakas myös silloin, kun heidän oikeutensa on riidanalainen. Oikeus hallita jäämistöä jakamattomana (PK 3:1a) ei tee leskestä kuolinpesän osakasta. Sen sijaan leski rajoitetun omistusoikeustestamentin ensisaajana on ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän osakas¹⁵⁷. Rajoitettu omistusoikeustestamentti parantaa lesken jäämistöoikeudellista asemaa.

KKO 2015:46. Aviopuolisot Eeva P ja Eino P olivat määränneet keskinäisessä testamentissaan, että toisen heistä kuoltua leski sai käyttöoikeuden ensin kuolleen omaisuuteen ja että heidän omaisuutensa oli molempien kuoltua jaettava lain mukaan. Eeva P oli kuollut rintaperillisittä. Korkein oikeus katsoi, että Eeva P:n sukulaisia ei voitu testamentin perusteella pitää Eeva P:n kuolinpesän osakkaina. Heidän hakemustaan pesänselvittäjän ja pesänjakajan määräämiseksi Eeva P:n kuolinpesään ei sen vuoksi voitu hyväksyä.

---

¹⁵⁶ Kuolinpesästä ks. Kangas 2019, s. 482–484 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 376–377 ja 379.

¹⁵⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 106.

KKO 2015:46 vahvistaa sen, että vaikka testamentin tekijöiden keskinäisessä testamentissa ei ole nimenomaisesti määrätty omaisuuden omistajaa toisen kuoltua ei se tee toissijaisista saajista ensiksi kuolleen kuolinpesän osakkaita.¹⁵⁸

5.2.2 Lakiosan vaikutus ensisaajaan ja toissijaissaajaan

Jäämistöomaisuuden siirtymistä eloonjääneelle puolisolle voi rasittaa lakiosa. Lakiosa on PK 7:1:n 1. momentin mukaan: *Rintaperillisellä sekä ottolapsella ja tämän jälkeläisellä on lakiosa perittävän jälkeen.* 2. momentin mukaan *Lakiosa on puolet 1 momentissa mainitulle perilliselle lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta.*

Lakiosa tarkoittaa rintaperillisen oikeutta osaan perinnöstä. Se tarkoittaa sitä, että perittävän tekemästä testamentista huolimatta rintaperillinen on oikeutettu saamaan lakiosaansa vastaavan arvomäärän omaisuutta ja ”perillisellä on oikeus vaatia tiettyjen perittävän tekemien vastikkeettomien luovutusten huomioon ottamista jäämistöä jaettaessa”.¹⁵⁹ Toissijaisen saajan ollessa aviopuolisoiden rintaperillinen voi rintaperillinen saada lakiosan turvin jo osan perinnöstä ensisaajan eläessä. Tämä ei kuitenkaan vastaa aina testamentintekijän tarkoitusta. Millaisia vaihtoehtoja tällaisessa tilanteessa on, kun lakiosa on rintaperillisen oikeus?

Koko jäämistöä koskeva rajoitettu omistusoikeustestamentti lesken hyväksi loukkaa rintaperillisen oikeutta lakiosaan. PK 7:5:n mukaan lakiosaa loukkaava testamentti on perillistä kohtaan tehoton. Lainkohtaa voidaan nimittää tehottomuussäännöksi. Jos perillinen ei tee lainkaan lakiosailmoitusta, hän menettää oikeutensa testamentin saajaa vastaan.

PK 7:5.2:n mukaisesti leskellä ja muilla testamentin saajilla on oikeus maksaa lakiosa rahassa kohtuullisen ajan kuluessa, ellei rahasuoritusta ole testamentissa kielletty. Testamentissa ei tarvitse olla mainintaa, että rahassa maksaminen on sallittu. Aiemman lain mukaan rahassa maksamisesta tuli olla maininta testamentissa, joka tarpeettomasti esti tekijän tahdon toteutumisen eräissä tapauksissa.¹⁶⁰ Testamentin tekijä voi testamentissa asettaa myös ehtoja lakiosan maksamiselle

¹⁵⁸ KKO 2015:46 14. kohta: ”Testamentin selvän sanamuodon mukaan puolisoitten lakimääräiset perilliset ovat siten oikeutettuja perimään puolisoitten omaisuuden vasta molempien puolisoitten kuoltua. Merkityksetöntä tämän arvioinnin kannalta on se, ettei testamentissa ole määrätty ensiksi kuolleen puolison omaisuuden omistajasta lesken elinaikana. (...)”. Tapauksesta enemmän oikeustapauskommentissa Kolehmainen 2015, s. 411–413.

¹⁵⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 848.

¹⁶⁰ HE 77/2000 s. 4.

rahassa. Maksuaikaa on voitu rajoittaa lyhyeksi sillä uhalla, että joko oikeus rahasuoritukseen tai testamenttiin raukeaa.¹⁶¹

Lakiosaa koskee vaatimissääntö. PK 7:5.3:n mukaisesti perillisen on vedottava kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu tiedoksi perillisille. Lakiosailmoitus on tehtävä kaikille testamentin saajille eli myös sille, joka nojautuu edellä mainittuun maksusääntöön. Vaatimissääntö on suojamekanismi, joka on sekä perilliselle että testamentin saajalle eduksi, ja pakottaa perillisen aktiivisuuteen.¹⁶²

Testamentissa voi olla ehdonluonteisia määräyksiä ja tämänlaisia voi olla esimerkiksi erilaiset toivomukset ja ehdot testamentin saajalle. Aarnion ja Kankaan mukaan keskinäisiin testamentteihin sisältyy käytännössä usein toivomus, jossa pyydetään olemaan vaatimatta lakiosaa lesken elämän aikana. Toivomus ei ole juridisesti sitova. Oikeutta lakiosaan ei voi poistaa, mutta testamenttiin voi myös asettaa esimerkiksi ehdon ”rintaperillinen saa koko perintöosansa ensisaajan jälkeen vain, jos hän ei esitä lesken eläessä lakiosavaatimusta. Jos rintaperillinen vaatii lakiosaa ensisaajan eläessä, saa hän vain ja ainoastaan lakiosansa”. Mikäli rintaperillinen haluaa kuitenkin lakiosansa kummankin vanhemman osalta, tulee lakiosaan vedota jo ensiksi kuolleen puolison jälkeen eikä vasta toiseksi kuolleen jälkeen. Lakiosat tulee kummankin vanhemman jälkeen vaatia, laskea ja toteuttaa erikseen. Tosin lakiosailmoituksen jälkeen voi olla vaatimatta reaalista jakoa eli pesänjakoa ensiksi kuolleen jälkeen eikä sillä ole vaikutusta lakiosaoikeuteen.¹⁶³

Lakiosasäännöstö vaikeuttaa testamentin käyttöä jäämistösuunnittelussa. Lakiosa lasketaan jokaisen rintaperillisen kohdalla itsenäisesti ja näin ollen jokaisen rintaperillisen kuolema, perinnöttömäksi tekeminen tai perinnöstä luopuminen voi muuttaa osuuksia lakiosan ja vapaaosan välillä. Kanssaperillisten asema muodostuu epäoikeudenmukaiseksi, jos vain joku lakiosaperillisistä vaatii lakiosaa ensisaajan kuoleman jälkeen. Tällöin lakiosaa vaatinut saa edun verrattuna niihin, jotka tyytyivät vanhempien testamenttiin. Tämä uhka voidaan välttää määräämällä testamentissa, että ensin kuolleen puolison jälkeen lakiosaa vaatineen perillisen saama osuus on vähennettävä hänen osuudestaan lesken jälkeen.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 950.

¹⁶² Aarnio – Kangas 2016, s. 950.

¹⁶³ Aarnio – Kangas 2010, s. 522, Aarnio – Kangas 2016, s. 934–935, 950 ja Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 70. Toissijaissaajan lakiosaa on käsitelty myös tapauksessa KKO 1998:113. Tapauksesta enemmän ks. Kangas 1999b.

¹⁶⁴ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 92–93.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2005:124 ottanut kantaa siihen, miten lesken eläessään maksama lakiosa ensiksi kuolleen puolison jälkeen otetaan huomioon lesken kuoleman jälkeen toimitettavassa perinnönjaossa. Korkein oikeus on myös ottanut kantaa siihen määrittäykö toissijaissaajalle tuleva omaisuus PK 3 luvun mukaisesti vai sivuuttavatko testamentin testamenttimääräykset PK 3 luvun säännökset?

KKO 2005:124. Puolisoiden A ja B keskinäisen testamentin mukaan ensiksi kuolleen puolison jäämistö, sitten kun lakiosat oli erotettu ja luovutettu tai niiden tultua lesken niin halutessa suoritetuiksi rahana, meni täydellä omistusoikeudella eloonjääneelle puolisolle ja molempien kuoltua rintaperilliselle C:lle. Testamentin toissijaismääräyksen mukaan viimeksi kuolleen jäämistö oli mainittua testamentattua omaisuutta lukuunottamatta jaettava siten, että rintaperilliset D ja E saivat vain lakiosansa ja C kaiken muun. A:n kuoleman jälkeen tehdyssä perinnönjaossa B suoritti lakiosat rahavaroista, jotka hän oli saanut myytyään hänen ja A:n perillisten välisessä osituksessa tasinkona saamaansa omaisuutta.

Kun testamentista ei katsottu muuta johtuvan, C:lle testamentin toissijaismääräyksen perusteella tuleva omaisuus oli B:n jälkeisessä perinnönjaossa määrättävä perintökaaren 3 luvun mukaisesti eikä asiaan vaikuttanut se, millä vallitsemillaan varoilla B oli aikanaan lakiosat suorittanut. (Ään.) Ks. KKO 1998:113

Saarenpää on kritisoinut ratkaisua jopa epäonnistuneeksi oikeustapauskommentissaan ”Rintaperillisen lakiosa ja lesken oikeus”¹⁶⁵. Ratkaisu onkin omituinen sen osalta, että siinä sovellettiin rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohjetta, vaikka oikeastaan testamentista olisi ”muuta johtunut”.

5.2.3 Pesänjako ensisaajan jälkeen

Ensisaajan kuoltua toimitetaan ensisaajan pesänjako toissijaissaajan ja ensisaajan perillisten kesken. Mikäli ensisaaja on testamentin tekijän leski, pesänjakoon sovelletaan PK 3 luvun säännöksiä.

---

¹⁶⁵ Saarenpää 2005.

PK 3:4.1: Jos pesän arvo eloonjääneen puolison kuollessa on suurempi kuin ensiksi kuolleen puolison kuollessa, on pesän vaurastuminen luettava eloonjääneen puolison perillisten hyväksi, mikäli selvitetään, että eloonjäänyt on perintönä, testamentilla tai lahjana saanut vastaavan omaisuuden tai että vaurastuminen johtuu ansiotoiminnasta, jota eloonjäänyt puoliso on harjoittanut ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen.

PK 3:5: Viimeksi kuolleen puolison pesää jaettaessa on ensiksi kuolleen puolison perillisillä oikeus saada osalleen mitä haluavat siitä omaisuudesta, joka avioliiton aikana on kuulunut tälle puolisolle. Vastaava oikeus, myös sen omaisuuden osalta, mikä on saatu ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, on viimeksi kuolleen puolison perillisillä. Kiinteistö saadaan ottaa pesästä, vaikka sen arvo ylittäisi osuuden arvon, jos annetaan rahaa toisen puolen osuuden täytteeksi.

Toissijaisten perillisten otto-oikeuden lähtökohtana on lähinnä tunne- ja käyttöarvojen turvaaminen. PK 3:5:n otto-oikeus ei siis koske surrogaattia eli ensisaajan omaisuuden luovutuksen seurauksena sijaan tullutta omaisuutta, ellei sijaan tulleen omaisuuden laadusta voida katsoa muuta johtuvan. Korkein oikeus on käsitellyt asiaa tapauksessa KKO 2005:6.¹⁶⁶ Mikäli toissijainen saaja on oikeutettu saamaan jonkun *tietyn* omaisuuden ensisaajan kuoleman jälkeen tämän jäämistöstä, sen sijaan tullut omaisuus on jaettava niin kuin alkuperäinen omaisuus. Tästä säännöstä voi poiketa vain testamentin sanamuodon tai riidattoman testamentin tulkinta-aineiston perusteella.¹⁶⁷ Surrogaattiperiaate on siis suksessiivilegataarin suoja, mutta ei lähtökohtaisesti yleistestamentin toissijaissaajan suoja¹⁶⁸.

Muun kuin aviopuolisoensisaajan tapauksessa ja mikäli testamentti ei sisällä tarkkoja ohjeita jaosta, perintökaaren läheinen liittymä ruotsalaiseen esikuvaan puoltaa Aarnion ja Kankaan mielestä tulkintaa, jonka mukaan toissijaissaajan suhteellinen osuus on erotettava ensisaajan jäämistöstä samassa suhteessa kuin tekijän ja ensisaajan omaisuus olivat tekijän kuollessa¹⁶⁹.

5.3 Parisuhteen päättymisen ja toissijaismääräys

Avioliittoa säätelee avioliittolaki (234/1929). Avioliittolain 1:3§:n mukaan ”Avioliitto purkautuu, kun toinen puoliso kuolee tai julistetaan kuolleeksi taikka kun puoliset tuomitaan avioeroon”.

¹⁶⁶ KKO 2005:6 perustelujen kohdat 13–15.

¹⁶⁷ Aarnio – Kangas 2015, s. 649.

¹⁶⁸ Suksessiivilegataarin suojasta mainitaan jo lain esitöissä SOU 1929:22, s. 252. Surrogaattiperiaate on yleinen periaate myös jäämistöoikeudessa ks. Rautiala 1967, s. 114.

¹⁶⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 634–635.

Aviopuolisoiden tekemä keskinäinen testamentti ei avioeron tapahtuessa yleensä vastaa tarkoitusta. Aviopuolisoiden tekemä testamentti rakentuu yleensä sille edellytykselle, että puolisoiden välinen suhde säilyy muuttumattomana. Perintökaari sisältää näitä tilanteita varten erityisen säännöksen. PK 11:8:n mukaan:

”Jos joku on tehnyt testamentin kihlatulleen tai puolisolleen ja kihlaus tai avioliitto sen jälkeen purkautuu muusta syystä kuin testamentin tekijän kuoleman johdosta, on määräys tehoton. Sama on laki puolisolle tehdystä testamentista 3 luvun 7§:ssä tarkoitetuissa tapauksissa.”

PK 3 luvun 7§:n mukaan puolisollla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole perintöoikeutta, jos puolisoit perittäväen kuollessa asumuseron saatuaan asuivat erillään tai jos heillä silloin oli vireillä kanne avioliiton purkamisesta tai asumuserosta taikka jos ensiksi kuolleella puolisollla oli kuollessaan oikeus vaatia avioliittoa peruutuvaksi.

Näin ollen aviopuolisoiden välisissä keskinäisissä testamenteissa testamenttimääräys muuttuu tulkintasäännön mukaan tehottomaksi eron sattuessa. Tulkintasäännön syynä on, että mikäli perittävä on tehnyt testamentin kihlakumppaninsa tai puolisonsa hyväksi, ei hän yleensä ole tarkoittanut testamentin jäävän voimaan siinäkin tapauksessa, että kihlaus tai avioliitto purkautuu tekijän eläessä¹⁷⁰. Kihlakumppanin tai puolison hyväksi tehty testamentti rakentuu yleensä edellytykselle, että henkilöiden välinen suhde säilyy muuttumattomana (KKO 1945 II 52). Pykälää on sovellettu analogisesti myös avoliittoihin, joten myös avoliiton päättyessä muuhun kuin kuolemaan, testamenttimääräys avopuolison hyväksi on tehoton.¹⁷¹

5.3.1 Tulkintaolettaman kumoaminen

PK 11:8 on kumottavissa PK 11:1.1:n nojalla, mikäli tulkitaan testamentin tekijän tarkoituksena olleen pysyttää testamentti voimassa avioerosta huolimatta. Kyse on testamenttioikeuden tärkeimmästä periaatteesta eli testamentin tekijän viimeisen tahdon kunnioittamisesta. Todistustaakka on sillä, joka väittää testamentin olevan edelleen voimassa olosuhteiden muutoksesta huolimatta. Harkinnassa ratkaisevaa on testamentin tekijän oletettu tarkoitus.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Rautiala 1967, s. 300.

¹⁷¹ Kangas 2019, s. 591. Tosin avopuolisoita koskeva tulkinnan yllä leijuu Kankaan mielestä ansaittu ja oikeutettu epävarmuus, koska asiasta ei ole erikseen säädetty laissa.

¹⁷² Aarnio – Kangas 2015, s. 560 ja 565.

KKO 2016:60. A ja B olivat solmineet avioliiton vuonna 2005. A haki yksin avioeroa 16.11.2010. B kuoli rintaperillisittä 9.7.2011 avioliittolain 26 §:n mukaisen harkinta-ajan ollessa avoinna. B:n perilliset vaativat vahvistettavaksi, ettei A:lla ollut B:n kuollessa vireillä olleen avioerohakemuksen johdosta perintökaaren 3 luvun mukaista oikeutta B:n jäämistöön. Samalla perusteella perilliset vaativat, että puolisoiden välinen keskinäinen testamentti julistetaan tehottomaksi. A:n mukaan puolisoiden sosiaalinen yhteenkuuluvuus ei ollut missään vaiheessa katkennut. Kysymys perintökaaren 3 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettujen erityisten asianhaarojen olemassa olosta ja siitä, oliko B:n A:n hyväksi tekemä testamentti vallinneissa olosuhteissa perintökaaren 11 luvun 8 §:ssä säädetyn johdosta tehoton.

Kyseisessä tapauksessa korkein oikeus totesi tapauksessa olleen erityisiä asianhaaroja, joiden takia testamenttimääräys ei ollut tehoton. B oli tahtonut pitää testamenttimääräyksen voimassa A:n hyväksi huolimatta avioerohakemuksen jättämisestä.¹⁷³

5.3.2 Toissijaismääräyksen tehokkuus

Ensisijaismääräyksen osoittautuessa avioeron seurauksena tehottomaksi nousee esiin kysymys testamentin toissijaismääräyksen tehokkuudesta. Jos ensisijaismääräys tulkitaan 11:8:n nojalla rauenneeksi, seuraako tästä myös toissijaismääräyksen tehottomuus? PK 11:8 sanamuotonsa mukaan koskee vain kihlattuja ja puolisoja.

Korkeimman oikeuden viimeaikaisesta ratkaisukäytännöstä löytyy mielenkiintoinen tapaus KKO 2018:78, joka antaa osviittaa oikeudellisen kysymyksen ratkaisusta:

KKO 2018:78. Aviopuolisot C ja D olivat määränneet keskinäisessä testamentissaan, että toisen heistä kuoltua eloonjäänyt puoliso saa kaiken vainajan omaisuuden täydellä omistusoikeudella. Testamentin toissijaismääräyksen mukaan molempien kuoltua C:n omaisuus meni D:n lapselle K:lle. Puolisot tuomittiin avioeroon, jolloin sovellettavaksi tuli perintökaaren 11 luvun 8 §:n testamenttimääräyksen tehottomuutta koskeva säännös. C:n kuoltua K vaati pesänselvittäjän ja -jakajan määräämistä C:n kuolinpesään. Hovioikeus hylkäsi hakemuksen katsoen, että testamentin tulkinnan perusteella voitiin pitää varsin selvänä, että C ei ollut tarkoittanut pitää

---

¹⁷³ Tapauksesta enemmän ks. Kolehmainen 2017, s. 108–116.

toissijaismääräystä voimassa avioeron jälkeen ja ettei K siten ollut testamentin perusteella C:n kuolinpesän osakas.

Ratkaisustaan ilmenevillä perusteilla Korkein oikeus katsoi, että K testamentin toissijaissaajana tuli oikeutensa riidanalaisuudesta huolimatta katsoa C:n kuolinpesän osakkaaksi. Hänellä oli siten oikeus hakea pesänselvittäjän ja -jakajan määräämistä C:n kuolinpesään.

Kyseisessä tapauksessa oli varsinaisesti kysymys pesänselvittäjän ja -jakajan määräämisestä kuolinpesään, jossa keskinäisen testamentin ensisaaja oli eronnut ja hakijana oli testamentin toissijaismääräyksen saaja. Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus kuitenkin pohti myös toissijaismääräyksen pätemättömyyttä.

Korkein oikeus toteaa ratkaisussaan, että PK 11:8 koskee sanamuotonsa perusteella vain aviopuolisoiden ja kihlakumppanien välisten testamenttien voimassaoloa. Korkeimman oikeuden mukaan ”keskinäiseen testamenttiin mahdollisesti otetulla toissijaismääräyksellä omaisuutta voidaan kuitenkin määrätä puolisoiden keskinäisen suhteen kannalta myös täysin ulkopuoliselle taholle ja ilman, että toissijaismääräys mitenkään liittyisi testamentintekijöiden keskinäisen suhteen pysyvyyteen”. Testamentin voimassaoloa arvioitaessa tekijän tahdosta esitettävän näytön painoarvo suhteessa PK 11:8:n tulkintaolettamaan korostuu. Korkeimman oikeuden mukaan kysymys onkin viime kädessä ratkaistava testamentin tekijän tahdosta esitettävän selvityksen perusteella.¹⁷⁴

Varsinaista vastausta kysymykseen toissijaismääräyksen tehokkuudesta ei korkeimman oikeuden ratkaisusta löydy. Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys pesänselvittäjän ja -jakajan määräämisen hakemisesta ja siihen toissijaissaajalla oli oikeus. Toissijaismääräyksen tehokkuuden arviointi kuuluu keskittämisperiaatteen mukaisesti pesänselvittäjän ja -jakajan toimivaltaan. Keskittämisperiaatteen tarkoituksena on nopeuttaa perinnönjakoa ja aiheuttaa kustannussäästöjä sekä osakkaille että tuomioistuinoorganisaatiolle.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ KKO 2018:78 perustelut kohta 22.

¹⁷⁵ Pesänjakajan toimivallan ulottuvuuksista ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 1301. Ks. myös KKO:1979-II-67, jossa todettiin, että perillisellä, jonka oikeus kuolinpesään oli riidanalainen, oli oikeus vaatia pesänjakajan määräämistä. Sitä koskevassa hakemusasiassa ei ollut annettava lausuntoa sen riitakysymyksen ratkaisemisesta, josta oikeus kuolinpesään riippui.

PK 11:8 on kuitenkin itsessäänkin vain tulkintaolettama, joka on kumottavissa. Jos yksi määräys on tulkittu rauenneeksi, tulkitaanko muutkin määräykset rauenneeksi? Ylöstalon mukaan lähtökohtana on oletamus tehottomuuden vaikutuksen rajoittamisesta osittaiseksi. Poikkeuksellisesti eri määräykset saattavat kuitenkin olla niin kiinteässä suhteessa toisiinsa, että yhden kumoaminen kumoaa muut.¹⁷⁶

Ovatko määräykset tällä tavalla niin kiinteässä suhteessa toisiinsa eli voidaanko toissijaismääräystä pitää suoraan PK 11:8:n nojalla rauenneena? Vai edellytetäänkö PK 11:1.1:n mukaista näyttöä siitä, että testamentin tekijä ei ole tarkoittanut pysyttää määräystä voimassa enää avioeron tai kihlauksen purkautumisen jälkeen? Tähän ei lainsäädäntö tai KKO 2018:78 anna suoraa vastausta. Hyvönen on artikkelissaan todennut, että korkeimman oikeuden perustelujen rivien välistä voi lukea, että PK 11:8:n ”tehottomuusolettamaa ei voida soveltaa analogisesti muihin kuin parisuhteessa olevien henkilöiden toistensa hyväksi tekemiin testamenttimääräyksiin”. Ensisijaismääräyksen raukeaminen on mahdollista ottaa seikkana huomioon arvioitaessa toissijaismääräyksen tehokkuutta, mutta tulee myös osoittaa, että määräyksen täytäntöönpano ei enää muuttuneissa olosuhteissa vastaa testamentin tekijän tahtoa PK 11:1.1:n mukaisesti.¹⁷⁷

KKO 2018:78:n tapausta oli aiemmin käsitelty käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa. Käräjäoikeus päätyi ratkaisussaan samaan lopputulokseen kuin korkein oikeus. Hovioikeus sen sijaan päätyi ratkaisussaan (Itä-Suomen hovioikeuden päätös 30.3.2017 nro 181.) siihen, että entisen puolison lapsi (K) ei ollut C:n kuolinpesän osakas. Hovioikeus perusteli ratkaisuaan sillä, että testamentin sanamuodon perusteella voitiin pitää varsin selvänä, että C ei ollut tarkoittanut pitää avioeron jälkeen edelleen voimassa entisen puolison lapsen hyväksi tekemäänsä testamenttimääräystä.

Boström on pohtinut ongelmaa samankaltaisen pykälän (ÄB 11:8) laajuutta ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa. Boström toteaa, että ÄB 11:8:n tulkintaolettamaa ei voi laajentaa muihin testamentteihin kuin puolisojen välisiin. Ruotsin oikeuskäytännössä on myös julkaissut hovioikeuden tuomio, Svea HovR T 1391/93, joka vahvistaa kannan. Tapauksessa oli kyse puolisojen keskinäisestä rajoitetusta omistusoikeustestamentissa, jossa miehen testamentin toissijaismääräys oli tehty naisen lapsille edellisestä avioliitosta. Puolisoiden erottua ja miehen kuoltua kysymys oli toissijaismääräyksen tehokkuudesta. Hovioikeus piti voimassa käräjäoikeuden

¹⁷⁶ Ylöstalo 1954, s. 67–68.

¹⁷⁷ Hyvönen 2019, s. 275–276. Ennakkotapauksesta enemmän myös ks. oikeustapauskommentti Kolehmainen 2019, 264–268.

tuomion, jossa todettiin määräyksen olevan voimassa entisen puolison lapsille, koska määräystä ei ollut peruutettu.¹⁷⁸

Boström painottaa, että tulkintaoletama ei sovi muiden kuin puolisoitten välille siksi, koska ajankohtaa muun suhteen päättymiselle olisi vaikea tietää. Puolisoiden välisessä suhteessa esimerkiksi avioero tai erilleen muutto on päättymisajankohtana helpompi määrittää ajallisesti. Vaikka avioliitosta johtuvan toisen suhteen (esimerkiksi puolison sukulainen) päättymisen voitaisiin olettaa avioeron hetkelle, ei se välttämättä pääty tähän eikä sen takia olettamaa voida analogisesti soveltaa.¹⁷⁹ Boströmin tulkinnat liittyvät Ruotsin testamenttioikeuteen, mutta niitä voidaan mielestäni hyvin hyödyntää myös Suomen testamenttioikeuteen liittyvissä teorioissa.

Toissijaismääräys lapsen hyväksi voi luonnollisesti myös muuttuneessa elämäntilanteessa muuttua testamentin tekijän tahdon vastaiseksi. Puolison biologisen lapsen hyväksi tehty testamentti ei automaattisesti muutu tehottomaksi PK 11:8:n nojalla, vaikka puolisoitten välinen määräys muuttuisikin. Tällöin testamentin tulkinnan avulla selvitetään testamentin tekijän tahto.

Tutkielman kirjoittajan mielestä PK 11:8:n vaikutus toissijaismääräykseen voi tulevaisuudessa muuttua merkitykselliseksi kysymykseksi jäämistöoikeuden alalla, sillä uusioperheet ovat yhä yleisempiä. Onkin harmi, että korkein oikeus ei päässyt antamaan asiasta varsinaista ennakkotapausta. Perhemallien muuttuessa yhä muotoisemmaksi myös toissijaismääräykset keskinäisissä testamenteissa muuttuvat. Toissijaismääräys saatetaan tehdä omien biologisten lasten lisäksi myös puolison lapsille. Testamentti on ainoa tapa jättää jäämistöä lapsille, jotka eivät ole biologisia, mutta joihin on muodostunut sosiaalinen lapsi-vanhempisuhte. Tämänkaltaisten testamenttimääräysten tehokkuus ja siihen vaikuttavat seikat olisi olennaista ymmärtää sekä tulkintasäännöt saada vakinaisemmaksi.

5.3.3 Toissijaismääräyksen voimaantulo

Mikäli ensisijaismääräys on tehoton, mutta toissijaismääräys ei ole, syntyy kysymys toissijaismääräyksen voimaantulosta. Hyvönen on artikkelissaan pohtinut korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2018:78 inspiroituen myös toissijaismääräyksen voimaantuloa siinä tapauksessa, kun ensisijaismääräys on tulkittu rauenneeksi. K oli määrätty C:n ja D:n keskinäisessä

---

¹⁷⁸ Boström 2003, s. 245–247.

¹⁷⁹ Boström 2003, s. 245–247.

omistusoikeustestamentissa toissijaissaajaksi vasta *molempien puolisoiden kuoltua*. Mikäli testamentin tulkinnassa viitattaisiin vain sanamuotoon voisi K:n oikeus tulla voimaan vasta myös D:n kuoltua.

Voiko testamentti ylipäättänsä sisältää määräyksen, joka aiheuttaisi omaisuudelle omistajattoman tilan ensisaajan ja toissijaissaajan väliin? Yleisimmässä tapauksessa eli toissijaisen saajan oikeuden alkaessa ensisaajan kuoltua kysymys ei aktualisoidu. Sen sijaan tapauksessa, jossa toissijaismääräyksen vaatimus ei täyty kysymys voi aktualisoitua. Näin on esimerkiksi tässä tapauksessa, kun testamentin ensisijaismääräys on muuttunut tehottomaksi ja toissijaismääräyksen sanamuodon mukainen edellytys on ensisaajan kuolema.

Lain mukaan on mahdollista, että kenellekään ei anneta välittömästi omistus- tai hallintaoikeutta omaisuuteen vaan PK 9:2.2 nojalla määrätään omaisuus henkilön X vastaisuudessa syntyvälle lapselle Y. Testamentilla voidaan myös antaa pelkkä hallintaoikeus, mutta omistusoikeus jätetään määrämättä tietyksi ajaksi. Omaisuuskäsitys on nykyään analyttinen eikä omaisuudelle ole välttämätöntä esittää joka hetki oikeaa omistajaa. Käytännössä kuitenkin testamenttaamista, jossa omaisuus jäisi omistajattomaan tilaan, on käytetty suhteellisen vähän eikä sitä koskevaa oikeuskäytäntöä ole.¹⁸⁰

Mikäli K:n toissijaismääräys tulkittaisiin päteväksi, olisiko omaisuus omistajattomassa tilassa D:n kuolemaan asti? Pitäisikö testamentissa olla maininta tästä? Korkeimman oikeuden mukaan asiassa ei ole näytetty C:n tarkoittaneen omaisuuden jäämistä omistajattomaan tilaan D:n elinajaksi. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että tapauksessa on kiinnitettävä huomiota tapauksen olosuhteisiin testamentin selvän sanamuodon sijaan¹⁸¹. Hyvösen mukaan ei ole estettä sille, että K:n oikeus tulisi voimaan jo D:n elinaikana¹⁸².

Olen samaa mieltä Hyvösen kanssa. Korkeimman oikeuden tapauksesta 2018:78 voi johtaa yleisemmänkin kysymyksen toissijaismääräyksen voimaantulosta. Mikäli ensisaajan oikeus lakkaa jostain syystä ennen kuin testamentin sanamuodon ajankohtaa voidaan testamentin tulkinnassa kiinnittää huomiota tapauksen olosuhteisiin. Testamenttiin voi yleensäkin sisältyä lykkäviä,

---

¹⁸⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 538–539. Aiemman suomalaisen omistusoikeusopin mukaan omaisuus ei voinut olla omistajattomassa tilassa. Omistusoikeus oli joko sen siirtäjällä tai sillä, jolle se siirrettiin. Nykyään omistusoikeus nähdään vaiheittaisena tapahtumasarjana, jossa voi olla myös vaiheita ilman oikeaa omistajaa.

¹⁸¹ KKO 2018:78 perustelut kohta 25.

¹⁸² Hyvönen 2019, s. 277–278.

purkavia ja ehdonluonteisia määräyksiä. Toissijaismääräys on yleisin lykkäävä ehto, koska toissijaisen saajan oikeuden täytäntöönpano lykkääntyy ensisaajan oikeuden lakkaamiseen. Testamentti voi sisältää muitakin ehtoja kuin toissijaismääräyksen. Jos varsinainen ehto on purkava, sen noudattamatta jättämisestä saattaa olla seurauksena se, että saaja menettää oikeutensa ja oikeus siirtyy lähimmälle seuraantoon oikeutetulle. Tyypillinen purkava ehto testamentissa on uudelleenavioitumisehto, joka on mahdollinen puolisoitten keskinäisessä testamentissa.¹⁸³ Tulkittaessa ensisaajan ehto purkaantuneeksi, tulee mielestäni toissijaismääräys lähtökohtaisesti voimaan heti, jollei testamentista muuta johdu.

5.3.4 Uuden parisuhteen vaikutus toissijaismääräykseen

Testamentin kiellettynä ehtona pidetään sellaista määräystä, jonka mukaan testamentin saaja menettää oikeutensa, jos hän solmii avioliiton tietyn henkilön kanssa. Hyvän tavan vastaisia ovat kaikki sellaiset ehdot, jotka rajoittavat testamentin saajan perus- ja ihmisoikeuksia ja joiden tarkoituksena on vaikuttaa saajan omaan vapauspiiriin kuuluviin henkilökohtaisiin valintoihin.¹⁸⁴

Uusi avioliitto puolison (ensisaajan) ja uuden kumppanin välillä ei yleensä aiheuta muutoksia toissijaisten testamentin saajien oikeudelliseen asemaan. Toissijaissaajat saavat suojaa siten, että heidän oikeutensa toteutetaan PK 3:6:n mukaisesti myöhemmin suoritettavassa osituksessa ennen uuden aviopuolison oikeutta. Lesken pesä on jaettava lesken perillisten ja toissijaisten perillisten välillä lakimääräisen perimyksen mukaisesti.¹⁸⁵

Toissijaismääräyksen tulkinnalla on erityinen suuri merkitys niissä tapauksissa, joissa molemmilla puolisoilla tai toisella on perillisiä aikaisemmista parisuhteista. Mikäli keskinäisen testamentin määräyksessä määrätään, että kummankin heistä kuoltua omaisuus on jaettava ”lakimääräisten perillistemme kesken tasan”, jää epäselväksi onko omaisuus jaettava viimeksi kuolleen jälkeen tasan vai ensin sukuhaarojen kesken ja sen jälkeen kummassakin sukuhaarassa erikseen siihen kuuluvien perillisten kesken tasan. Aarnio ja Kangas pitävät ”varovaisena lähtökohtana” jakoa sukuhaaroittain ja niiden sisällä pääluvun mukaan. Tämä voidaan kumota vastaanäytöllä siitä, että testamentin tekijä ei ole halunnut asettaa edunsaajia erilaiseen asemaan biologisin perustein.¹⁸⁶ Erilaisissa elämän

¹⁸³ Aarnio – Kangas 2015, s. 576 ja 579.

¹⁸⁴ Aarnio – Kangas 2010, s. 517–518 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 613. Aiemmin avioliittoa koskeva velvollisuus oli tyypillinen fideikommissaariisiin testamentteihin liittyvä ehto. Ehdon vastainen avioliitto johti oikeuden menettämiseen.

¹⁸⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 654. Tästä lähemmin ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 1088.

¹⁸⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 1039–1040.

muutoksissa on kuitenkin syytä tarkistaa aiemmin tehty keskinäinen testamentti suhteessa voimassa oleviin jäämistölakeihin.

5.3.5 Ei avio-oikeutta testamentattuun omaisuuteen

Puolisoiden välisen keskinäisen testamentin toissijaismääräys rintaperillisille tarkoittaa sitä, että itse rintaperillisen kuollessa rintaperillisittä omaisuus menee lain mukaan aviopuolisolle. Tämä omaisuuden suvusta siirtyminen ei ole aina keskinäisen testamentin tekijöiden tahto. Avioliittolain 35.2§:n mukaisesti avio-oikeutta ei ole omaisuuteen, josta testamentissa on niin määrätty eikä sellaisen omaisuuden surrogaattiin. Keskinäisen testamentit tekijät voivat ottaa testamenttiin määräyksen, jonka mukaan toissijaisen saajan aviopuolisolla ei ole avio-oikeutta testamentilla saatuun omaisuuteen. Määräys on mahdollinen myös tilanteessa, jossa toissijainen saaja ei ole testamentin tekovaiheessa tai tekijöiden kuollessa avioliitossa tai edes parisuhteessa. Laki ei siis kiellä mahdollisten myöhempien aviopuolisoiden avio-oikeuden sulkemista testamentin nojalla siirtyvään omaisuuteen.¹⁸⁷

KKO 1945 I 18. A oli testamentissaan määrännyt, että hänen jäämistönsä oli tuleva B:lle, mutta että jos B meni naimisiin C:n kanssa tai vietti tämän kanssa yhdyselämää, jäämistö oli luovutettava lailliseen jakoon. Kun ehdolla oli tarkoitettu estää B:tä, joka A:n eläessä hänen tietensä oli viettänyt yhdyselämää C:n kanssa, menemästä tämän kanssa naimisiin, ja ehtoa, mikä oli omansa estämään B:tä laillistamasta suhdettaan C:hen, oli pidettävän hyvän tavan vastaisena ja pätemättömänä, ehdon noudattamatta jättämisen ei katsottu voineen tehdä testamenttia mitättömäksi. (Ään.)

Testamentin toissijaisen saajan aviopuoliso ei voi moittia testamenttia muotovirheen perusteella, koska moitekompetenssi on vain lähimmällä perillisellä¹⁸⁸. Aviopuoliso voi kuitenkin vaatia kanneteitse vahvistettavaksi, onko kyseinen määräys pätevä vai ei¹⁸⁹. Entä voiko avio-oikeuden sulkevaa määräystä sovitella avioliittolain mukaisesti? Aarnion ja Kankaan mukaan ei. Avio-oikeuden poissulkemista testamentilla ei myöskään Aarnion ja Kankaan mukaan koske jäämistöoikeuden kymmenen vuoden sääntö oikeuden voimaan saattamisesta (PK 16:1). Määräys voi tulla ajankohtaiseksi hyvinkin pitkän ajan jälkeen testamentin voimaantulosta.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Avio-oikeuden poissulkemisesta yleisesti ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 608–611.

¹⁸⁸ Testamentin moitekompetenssista ks. Rautiala 1967, s. 379 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 812–833.

¹⁸⁹ Testamentin tulkintakanteesta ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 1019–1065.

¹⁹⁰ Aarnio – Kangas 2015, s. 610.

5.4 Rajoitettu omistusoikeustestamentti ja vero-oikeus

Jäämistöoikeudessa olennaista voi olla myös jäämistösuunnittelu vero-oikeudellisista syistä. Jäämistösuunnittelu voidaan ymmärtää toimintana, jossa perinnönjättäjän tarkoituksena on vaikuttaa jollakin tavalla jäämistöönsä. Toimet vaikuttavat esimerkiksi 1) kuolinpesän hallintoon, 2) jaettavan omaisuuden laatuun tai määrään, 3) siihen kuka tai ketkä ovat edunsaajia sekä 4) mitä ja kuinka paljon he jäämistöstä saavat. Testamentti on perinteinen ja yleisesti käytössä oleva jäämistösuunnittelun keino.¹⁹¹ Perintöverosta säännellään perintö- ja lahjaverolaissa (378/1940, PerVL).

Rajoitetun omistusoikeustestamentin saaneen ensisaajan vero-oikeudellinen asema ei eroa täyden omistusoikeustestamentin saaneen oikeudellisesta asemasta. Ensisaaja saa omistusoikeuden omaisuuteen ja hänen verovelkasuhteensa syntyy testamentintekijän kuolinhetkellä. Omaisuuden arvo mitataan testamentin tekijän kuolinhetken käyvän arvon mukaan. Testamenttauskompetenssin eli oikeuden määrätä omaisuudesta kuoleman jälkeen puute ei vaikuta omaisuuden käypään arvoon. Ensisaajalla on myös oikeus mahdolliseen puoliso- sekä alaikäisyysvähennykseen. Rajoitetun omistusoikeustestamentin saaneen toissijaissaajan verotus alkaa siitä hetkestä, kun ensisaajan oikeus lakkaa. Tämä hetki on yleensä ensisaajan kuolema. Toissijaissaajan veroluokka määräytyy suhteessa testamentin tekijään, ei ensisaajaan.¹⁹²

Aviopuolisot

Leski voi eläessään toimittaa PK 3:5a:n¹⁹³ tarkoittaman pesänjaon hänen ja testamentissa mainittujen toissijaissaajien välillä. Näin voidaan Rabinän mukaan menetellä myös tilanteessa, jossa aviopuolisoilla on keskinäinen rajoitettu omistusoikeustestamentti ja yhteisiä rintaperillisiä. Jos rintaperilliset ovat hyväksyneet keskinäisen testamentin eivätkä ole vaatineet lakiosia ensimmäisenä kuolleen puolison jälkeen, leski saa testamentilla koko omaisuuden ja sovellettavaksi tulee PK 3 luvun pesänjakoa koskevat säännökset.¹⁹⁴

Aikaisemmin puoliset tekivät keskinäisiä täysiiä omistusoikeustestamentteja ja tämän tutkielman aiheen mukaisia rajoitettuja omistusoikeustestamentteja usein, koska perintöverotus oli lievempää. Nykyisin keskinäinen omistusoikeustestamentti, joka ei sisällä toissijaismääräystä, johtaa

¹⁹¹ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 1 ja 4.

¹⁹² Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 122.

¹⁹³ PK 3:5a: Eloojääneen puolison vaatimuksesta on toimitettava jako hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken. Jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä ja se sitoo myös niitä ensiksi kuolleen puolison perillisiä, joilla eloonjääneen puolison kuoltua olisi oikeus perintöön.

¹⁹⁴ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 122.

ankarampaan verotukseen kuin toissijaismääräyksen sisältävä omistusoikeustestamentti. Tämä johtuu siitä, että jos testamentissa on toissijaismääräys, perinnön katsotaan lesken kuoleman jälkeen siirtyneen osaksi ensin kuolleelta puolisolta ja osaksi leskeltä (PerVL 7 §). Pesänjako lesken eläessä myös synnyttää perintöverovelkasuhteen ja testamentin toissijaiset perilliset saavat perinnönjaossa perinnön ensin kuolleen puolison jälkeen.¹⁹⁵

Käytännössä perintöverotuksen kiristymisen johdosta puoliset ovat siirtyneet verosuunnittelusyistä käyttämään keskinäistä käyttöoikeustestamenttia, koska käyttöoikeuden haltijan ei tarvitse maksaa perintöveroa. Perintöveron maksaa sen sijaan rintaperillinen, joka saa omistusoikeuden, mutta ei käyttöoikeutta. Tilanne voi johtaa siihen, että rintaperillinen maksaa perintöveron, mutta ei välttämättä koskaan saa jäämistöomaisuutta haltuunsa.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Perintöverotuksen vaikutuksesta testamenttien yleisyyteen ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 527 ja Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 116 ja 122.

¹⁹⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 526–527.

6 LOPUKSI

Tutkimuksen myötä on selvitetty rajoitetun omistusoikeustestamentin käyttöä jäämistöoikeudellisena keinona ja sen vaikutusta testamentinsaajien oikeusasemaan. Tutkimuskysymykset käsittelivät toissijaismääräystä jäämistösuunnittelullisena keinona sekä ensisaajan ja toissijaissaajan oikeudellista asemaa rajoitetussa omistusoikeustestamentissa. Esittelen seuraavaksi johtopäätökseni näistä tutkimuskysymyksistä.

Johtopäätöksenä tutkielmasta voisi vain tyhjentävästi sanoa, että testamentin tulkinta on kaiken a ja o. Tässäkin tutkielmassa lukee lukemattomia kertoja fraasi ”jollei testamentista muuta johdu”. Testamentin tulkinnan suuri painoarvo ei kuitenkaan yllätä. Kuten perintökaaren 11 luvun 1§:ssä mainitaan, on testamenttia tulkittava testamentin tekijän tahdon mukaan eikä kyseisen luvun säädöksiä noudateta, jos tulkinta osoittaa muuta.

Testamentin toissijaismääräys huolellisesti tehtynä on oivallinen jäämistösuunnittelullinen keino. Toissijaismääräys on mahdollinen kaikissa testamenteissa ja sen merkitys riippuu määräyksen sisällöstä sekä tulkinnasta. Toissijaista saajaa ei kuitenkaan kannata määrätä, jos samaan lopputulokseen päädyttäisiin lakimääräisellä perimyksellä. Testamenttimääräykset jättävät aina tulkinnalle tilaa ja varmemmin kyseiseen lopputulokseen pääsee ilman testamenttia. Tosin vero-oikeudellisista syistä voi olla järkevää tehdä testamentti, jossa on toissijaismääräys.

Lähes kaikki rajoitettua omistusoikeustestamenttia koskeva lainsäädäntö, vakiintuneet tulkinnat ja oikeuskäytäntö koskevat aviopuolisointa. Säännöksistä oleellisin eli rajoitetun omistusoikeustestamentin tulkintaohje antaa vastauksen moniin tulkintakysymyksiin, koska se toimii linkkinä perintökaaren 3 lukuun. Muiden kuin aviopuolisoiden osalta vastaukset tutkimuskysymyksiin osoittautui vaikeammaksi löytää ja tutkielma muodostuikin olennaisesti teoreettisemmaksi näiltä osin.

Ensisaajan kompetenssi määrätä testamenttiomaisuudesta on erittäin laaja. Ensisaaja voi tehdä oikeustoimia inter vivos irtaimen sekä kiinteän omaisuuden osalta. Ensisaaja voi tehdä myös vastikkeettomia oikeustoimia, kunhan testamenttauskieltoa ei kierretä. Toissijaismääräys ei lähtökohtaisesti vaikuta ensisaajan elämän aikana lainkaan ja varsinkin lesken asema on hyvin turvattu.

Toissijaisen saajan oikeussuojakeinot ensisaajan kompetenssia vastaan ovat aika heikot. Ensisaaja on yleensä leski ja leskellä on jäämistöoikeudessa erityinen asema. Toissijaisen saajan oikeussuojakeinoja ei ole paljoa muodostunut oikeuskäytäntöön eikä varsinkaan lainsäädäntöön. Tilanteet, joissa toissijaissaaja saa oikeussuojaa ovat marginaalisia. Testamentin tulkinta voi kuitenkin myös johtaa siihen, että testamentin tekijän on ollut tarkoitus antaa suojaa myös toissijaissaajan oikeudelle. Toissijaismääräys voikin helposti muuttua merkityksettömäksi, jos ensisaaja tekee paljon oikeustoimia testamenttiomaisuudesta elämänsä aikana. Huomion arvoista on myös se, että oikeusjärjestys ei anna oikeussuojaa testamenttauskieltoa kiertäville menettelyille, josta KKO 2007:21 on hyvä esimerkki.

Tarkastelun kohteena olleet oikeudelliset kysymykset ovat sinällään ikivanhoja ja tutkielmassa viitataan jopa 1900-luvun alun lainvalmistelutöihin sekä lähteinä pystytään käyttämään myös 1950- ja 1960-lukujen oikeuskirjallisuutta. Kysymys toissijaismääräyksestä on siis kieltämättä vanha ja mietityttänyt oikeustieteilijöitä vuosikymmenien ajan. Tämä tutkielma tuo kuitenkin kysymyksen myös nykypäivän oikeusympäristöön ja valottaa ongelmia, joita kysymykseen liittyy 2020-luvulla.